

AZ EURÓPAI UNIÓ DIPLOMÁCIÁJA NAPJAINK CIVILIZÁCIÓS TÖRÉSVONAL-KONFLIKTUSAIBAN

**Jelige:
EUH_102**

2021. december 2.

TARTALOMJEGYZÉK

Absztrakt	2
1. Bevezető.....	2
1.2. Módszertan	4
1.3. Az EU globális stratégiája és szerepvállalásának alapjai	6
2. Ukrajna	8
2.1. Előzmények	8
2.2. EU szerepvállalás és eszközei	9
2.3. Kapcsolat az elsődlegesen érintett felekkel, globális aktorokkal	13
2.4. Összefoglalás.....	15
3. Hegyi-Karabah	17
3.1. Előzmények	17
3.2 EU szerepvállalás és eszközei	18
3.3 Kapcsolat az elsődlegesen érintett felekkel, globális aktorokkal	22
3.4. Összefoglalás.....	24
4. Mindanao.....	26
4.1. Előzmények.....	26
4.2. EU szerepvállalás és eszközei	27
4.3. Kapcsolat az elsődlegesen érintett felekkel, globális aktorokkal	31
4.4. Összefoglalás.....	32
5. Konklúzió.....	33
6. Bibliográfia.....	37
6.1. Szakirodalom.....	37
6.2. Folyóiratok, tanulmányok	38
6.3. Hírportálok, intézmények.....	41
6.4. Hivatalos dokumentumok	43
6.5. Statisztikák	46
6.6. Illusztrációk	46

Absztrakt

Az euroatlanti értékeket képviselő Nyugat egyre veszít befolyásából, a civilizációk, ezen belül gazdasági, katonai hatalmak közötti feszültség pedig egyre intenzívebb. Ez a feszültség napjainkban a Samuel P. Huntington által civilizációs törésvonalaknak nevezett területek mentén is megfigyelhető, úgynevezett törésvonal-konfliktusok formájában. Ilyen, nemzetközi kapcsolatokat és világpolitikát befolyásoló jelenségeket különböző intenzitásban észlelhetünk többek között Ukrajnában, Hegyi-Karabahban, és a Fülöp-szigeteki Mindanaóban. E helyzetekben az Európai Unió válságkezelése és tagállami érdekeltsége sok szempontból különbözik. Kutatásomban az EU, mint a nyugati civilizáció képviselőjének diplomáciáját és válságkezelését vizsgálom ezekben a törésvonal-konfliktusokban. Továbbá összehasonlító, kvalitatív esettanulmányban elemzem az intézkedések hatásosságát tagállami kohézió, hitelesség és pártatlanság alapján. E módon betekintést kívánok nyújtani az EU civilizációs válságkezelésébe, illetve választ adni intézkedéseiben lelhető különbségek okára.

1. BEVEZETŐ¹

A 2020 őszen kiújult örmény-azeri konfliktus Hegyi-Karabah területéért több ezer ember életét visszafordíthatatlanul megváltoztatta, és a november 9-én kötött tűzszünet Örményország és Azerbajdzsán között, a tapasztalatokra építve, bármikor felborulhat. A hazánkkal szomszédos és több mint 150 ezer magyarnak otthonát adó Ukrajnában 2014-15 óta nem látott feszültség éleződött ki Oroszországgal szemben. A Kreml nyíltan megüzente Kijevnek, hogy ha katonai offenzívát kezdenek a lázadók kezén lévő területek visszahódítására, Ukrajna a ma ismert formájában megszűnik létezni.² A Fülöp-szigeteki Mindanao területén pedig napjainkig 136 ezer ember kényszerült elhagyni otthonát a társadalmi válság, illetve fegyveres csoportok tevékenysége miatt.³ Jogosan merülhet fel a kérdés, hogy mégis mi a kapcsolat ezen három ország és látszólag eltérő helyzet között?

¹ Az egész fejezet, alfejezeteivel együtt megegyezik a szerző 2021-ben, egyetemi Intézményi Tudományos Diákköri Konferencián előadott „Az Európai Unió diplomáciája napjaink civilizációs törésvonal-konfliktusaiban” című dolgozatának ugyanezen fejezetével.

² EURONEWS (2021.04.13.): *Russia says buildup at Ukraine border is a response to NATO „threats”* By Euronews with AFP, Elérhető: <https://www.euronews.com/2021/04/12/g7-calls-on-russia-to-cess-provocations-on-ukraine-border>, megtekintés: 2021. 09. 23.

³ ACAPS (2021.07.03.): *Philippines Mindanao Conflict, Latest Developments*, Elérhető: <https://www.acaps.org/country/philippines/crisis/mindanao-conflict>, megtekintés: 2021. 09. 25.

Samuel P. Huntington *A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása* című, 1996-ban megjelent könyvében kijelenti, hogy a Nyugat „többi civilizációval fenntartott kapcsolatait egyre inkább az azokban lezajló fejleményekre adott reakciók uralják”,⁴ ezek a „fejlemények” pedig a hidegháborút követően a civilizációs identitásbeli eltérések képében jelennek meg a globális politikában, nemzetközi kapcsolatokban.⁵ Az eltérések legintenzívebb helyszínei pedig az úgynevezett *civilizációs törésvonalak* mentén alakulnak ki. Ilyen törésvonalon fekszik Ukrajna, Hegyi-Karabah, és Mindanao.⁶ *Civilizációs törésvonal* alatt egy olyan földrajzi területet értünk, mely két vagy több jelentős civilizáció határán áll, általában mindkét civilizációból jelentős számú lakossággal bír, ezzel vallási és kulturális sokszínűséget, és esetenként feszültséget teremtve a területén.

Huntington művének megjelenésekor az Európai Unió az 1992-ben aláírt és 1993-ban hatályba léptetett Maastrichti Szerződést követően éppen, hogy elnyerte mai elnevezését és megalkotta a *közös kül- és biztonságpolitika pillérét*. Két évtizeddel később, 2012-ben pedig már a Norvég Nobel Bizottság Nobel Békédíjjal tüntette ki az Európai Uniót, a „*béke, demokrácia és emberi jogok fejlesztéséért Európában*”.⁷ Vajon képes-e az Unió ezen értékeket a nemzetközi színtéren is képviselni? A 27 tagállamból álló EU rendkívül komplex, intézményesített és befolyásos külügyi apparátussal rendelkezik, melynek szerves eleme a nemzetközi vitarendezés és konfliktuskezelés. Európa vezető gazdasági és politikai hatalmait tömörítve⁸ az EU nemzetközi ügyeiben nemcsak saját, hanem a nyugati civilizáció érdekeit is képviseli. Ez a békefenntartással, béketeremtéssel vegyülő érdekképviselő viszont komoly megpróbáltatások elé állítja a szerteágazó gazdasági kapcsolatokkal és intézményi rendszerrel rendelkező Uniót. Ilyen megpróbáltatásokban bővelkedik az ukrán, Hegyi-karabahi és mindanaoi konfliktus, melyekben az EU, legfrissebb Globális Stratégiájában hirdetett béke és stabilitás fenntartása érdekében aktívan részt vesz.

⁴ HUNTINGTON, SAMUEL P. (1998): *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. New York: Touchstone, 71. oldal

⁵ HUNTINGTON, SAMUEL P. (1998): *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. New York: Touchstone, 11. fejezet

⁶ *Hegyi-Karabah (mely magán a törésvonalon helyezkedik el) esetében a törésvonal az ortodox Örményországot választja el a muszlim Azerbajdzsántól; Ukrajna esetében ezen vonal a görögkatolikus Nyugat-Ukrajnát választja el az ortodox Kelet-Ukrajnától; Mindanao területén pedig a katolikus és muszlim népességet határolja el a Huntington által is említett civilizációs-törésvonal.*

⁷ BLOCKMANS, S. (2012): *EU global peace diplomacy*. CEPS Commentary, 2012. október 15. 1. oldal

⁸ *A BREXIT-et követően az Egyesült Királyság kivételével.*

E megpróbáltatások fényében az Unió szerepvállalása viszálytól függően különbözik. Dolgozatom célja az EU szerepvállalásának bemutatása eme változó intenzitású konfliktusokban, illetve a konfliktusrendezésben fellelhető különbségek bemutatása, elemzése. A következő hipotéziseket kívánom bizonyítani, ezáltal pedig igazolni a kutatási kérdés relevanciáját, illetve megmagyarázni a szerepvállalás különbségeinek okát.

(1) Az EU szerepvállalása a gazdasági és politikai érdekeinek megfelelően változik a három törésvonal-konfliktus esetében.

(2) Az EU csupán saját perifériáján belül képes hatékony szerepvállalásra.

(3) Az Európai Unió képes a Nyugat értékeinek, érdekeinek közvetítésén, kiterjesztésén keresztül „civilizáló hatalommá”⁹ válni.

Kutatásom végére érve tehát az olvasó nem csupán széleskörű tudással rendelkezhet a civilizációs törésvonal-konfliktusok tulajdonságait és az EU szerepvállalását illetően, hanem egyben az Európai Unió egy új arcát is megismerheti; egy olyan arcot, amellyel talán hétköznapjaink során nem találkozunk rendszeresen, viszont elengedhetetlenül fontos szerepet tölt be nyugati értékeink, érdekeink megőrzésében és fenntartásában.

1.2. Módszertan

Az Európai Unió civilizációs törésvonal-konfliktusokban való szerepvállalását, és a vizsgált három konfliktus közötti, Uniós fellépésben megjelenő különbségeket elemzem. E témakör ismeretén keresztül az olvasó betekintést nyerhet az EU külügyekben és nemzetközi viszályok megoldásában betöltött szerepébe; ezt meghaladva pedig az EU nyugati értékek és érdekek fenntartásában játszott szerepébe. Az adott témakört *politikatudomány* területén, *komparatív esettanulmányként* kívánom bemutatni, *deduktív* kutatási stratégiával¹⁰, amelyhez többnyire angol nyelvű szakirodalmat használok fel. Tudomásul veszem, hogy az Unió szerepvállalásával kapcsolatban számos forrás és szakirodalom elérhető (gazdasági, politikai, társadalomtudományi, és egyéb aspektusokban) így a civilizációs szerepvállalás tükrében a

⁹ A kifejezést Michael E. Smith publikációjából merítettem. A „civilizáló hatalom” – ahogyan azt Az EU globális stratégiája és szerepvállalásának alapjai fejezetben is kifejtem – egy globális stabilitás képviselő, béketeremtő entitást jelent, mely esetünkben a Nyugat értékeinek kiterjesztésével érné el hosszútávú céljait – értékrendszerét a viszályokban érintett területekre is kiterjesztve. Bővebben lásd: SMITH, MICHAEL E. (2011): A liberal grand strategy in a realist world? Power, purpose and the EU's changing global role. Journal of European public policy 18.2

¹⁰ LENGYELNÉ MOLNÁR, T., & TÓVÁRI, J. (2002): Kutatásmódszertan. Líceum Kiadó, Eger, 91. oldal

kutatás perspektívájából tudatosan a legrelevánsabb vonatkozó anyagokat, esettanulmányokat választottam ki.

Annak érdekében, hogy az EU civilizációs törésvonal-konfliktusokban betöltött szerepéről és *liberális*, béke- és stabilitásteremtő *háttéréről* teljes képet kaphassunk, először az Unió stratégiáját, jelen globális szerepét ismertetem. Ezt követően a három konfliktust (*Ukrajna*, *Hegyi-Karabah*, *Mindanao*) és az Unió szerepvállalását mutatom be részletesen, alfejezetek segítségével (melyek nem csupán a dolgozat tagolását, hanem egyben a sokrétű szerepvállalás könnyebb megértését is szolgálják). A *Konklúzióban* választ adok a *kutatási kérdésben* felmerülő dilemmára, azaz a konfliktuskezelés különbségeinek okára; avagy igazolom, esetlegesen cáfolom *hipotéziseimet*. Nem kívánom Huntington *A civilizációk összeesapása és a világtrend átalakulása* művében megfogalmazott állításokat sem igazolni, sem cáfolni. Munkája kutatásomhoz csupán elméleti, fogalmi alapként szolgál.

A három helyi konfliktus kiválasztásában főbb szempontjaim leginkább az EU részéről megfigyelhető *aktív szerepvállalás*, *vitarendezés*, változatos *civilizációközi együttműködés*, illetve a Huntington által meghatározott, civilizációs *törésvonal-konfliktus kritériuma* alá besorolható körülmények. Ezen felül Ukrajna, Hegyi-Karabah, és Mindanao esetében mind változatos civilizációk kerülnek *konfliktusba* egymással (név szerint nyugati-ortodox, ortodox-iszlám; és nyugati-iszlám). Az Európai Unió kapcsolatai, geopolitikai helyzete is különbözik ezen területeket és az érintett feleket illetően, így civilizációs szerepvállalásának és globális stratégiájának megvalósulását különböző helyzetekben, különböző korlátok között figyelhetjük meg, ezzel teljesebb képet kapva témánkról. Háromnál több vizály részletes elemzése meghaladná kutatómunkám terjedelmi korlátait, ennél kevesebb viszont nem szolgálna elégséges alapként hipotéziseim igazolásához.

Tekintve, hogy vizályonként rendkívül komplex tényezők befolyásolják az Európai Unió szerepvállalását, három pont alapján kívánom elemezni ezen tevékenységeket az EU szempontjából: *kohézió*, *hitelesség* és *pártatlanság*.¹¹ E pontok alapján az EU szerepe a konfliktusokban a Takeshi Odaira¹² által megfogalmazott *aktív/passzív szerepvállaláson* túl a *kommunikátor*, *manipulátor* és *jogalkotó* szerepkörökig terjedhet a közvetítés során. A

¹¹ CHABAN, N., ELGSTRÖM, O., & KNOTT, M. (2019): Perceptions of EU mediation and mediation effectiveness: Comparing perspectives from Ukraine and the EU. *Cooperation and Conflict*, 54(4), 507. oldal

¹² ODAIRA, T. (2009): The effectiveness of third-party mediation in internal armed conflicts: Cases of Mindanao and Aceh, 32. oldal

komparatív esettanulmány eredményességének érdekében célszerű ezen pontokat mégis külön elemezni, az externális gazdasági -és politikai hatások folyamatos figyelembevételével.

Említendő továbbá, hogy ezen dolgozat tartalmi elemei megegyeznek a szerző 2021-ben, egyetemi Intézményi Tudományos Diákköri Konferenciáján bemutatott, „*Az Európai Unió diplomáciája napjaink civilizációs törésvonal-konfliktusaiban*” című, dolgozatával. A konfliktusokban 2021 óta számos változás, eskaláció – akárcsak az orosz-ukrán háború kitörése – történt, e változások elemzése azonban meghaladja jelen kutatás terjedelmi korlátait. Így az ukrain háború már nem része a dolgozatnak, a kutatás időbeli keretén ez az esemény már kívül esik, habár vitathatatlan, hogy rendkívül fontos, de az események folyamatos változása miatt nem lehet még megalapozott következtetéseket levonni az EU külpolitikájával, diplomáciájával kapcsolatban az ukrán-orosz háborút tekintve – ennek fényében ezekre egy jövőbeli munkában kívánok kitérni.

1.3. Az EU globális stratégiája és szerepvállalásának alapjai

Az EU mindenkori globális stratégiája három komponensből tevődik össze, ezek a *biztonság, gazdasági fejlődés és értékek védelme*. Az Unió globális szerepéről alkotott kép általában kétrétű: EU-t lehetséges „identitása által vezérelt” szereplőként, illetve „normatív”, szabályozó erőként is jellemezni.¹³ Mindkét elképzelés szerves részét alkotja viszont a globális etikai szabványok és szokások, illetve normák támogatása. Ezek tartalma általában az emberi jogok kiterjesztése, demokrácia, önrendelkezés és egyéb értékek, a lista élén természetesen a béke promotálásával (EUSZ)¹⁴.

Az Unió, stratégiájának végrehajtásában gyakran él az úgynevezett „soft power” eszközeivel. Ezáltal inkább egy liberális hozzáállást képvisel, a katonaság-központú realistákkal ellentétben.¹⁵ Ezt a stratégiát tágabb értelemben úgy is értelmezhetjük, mint az EU törekvését a világ különböző értékei és az európai értékek összehangolása iránt; így a háború, egyben bármilyen civilizációs összetűzés felmerülése nem csupán valószínűtlen, hanem egyben szükségtelen lenne. Az említett eszközök által foganatosított erőfeszítéseket a tagállamok

¹³ SMITH, MICHAEL E (2011): A liberal grand strategy in a realist world? Power, purpose and the EU's changing global role. *Journal of European public policy* 18.2, 144. oldal

¹⁴ EURÓPAI UNIÓRÓL SZÓLÓ SZERZŐDÉS I. CÍM 3. cikk, Hivatalos Lap C 326, 26/10/2012 o. 0001 - 0390

Elérhető: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:12012E/TXT>, megtekintés: 2021. 10. 01.

¹⁵ SMITH, MICHAEL E. (2011): A liberal grand strategy in a realist world? Power, purpose and the EU's changing global role. *Journal of European public policy* 18.2, 146. oldal

együttesen két fő elv alapján viszik véghez: *multilateralizmus* és a már korábban említett *liberalizmus*. Az EU intézményesített multilaterális együttműködéshez való viszonya a különböző dokumentumokban és szerződésekben megjelenő liberális értékek megkerülhetetlen szerepét tükrözi.¹⁶

Az értékvédelem területén az Unió minden eddigieknél határozottabb lépéseket tesz az európai, nyugati értékek harmadik országokra való kivetítésére. Ezen értékeket tükrözi az Európai Unió Alapjogi Chartája¹⁷, az emberi jogok európai egyezménye, illetve a Szociális Charta. Az Unió ezen egyezményeken, intézményeken úgynevezett opportunista értékvédelmet folytat: többnyire akkor lép fel bizonyos problémák megoldása, értékek védelme érdekében, amikor arra nyitott lehetőséget lát. Amikor az EU egyedüli, egységes erőként tud fellépni az értékvédelem céljából, sokan „civilizáló misszióként” tartják számon tevékenységét. Ezen misszió túlszárnyalja az európai értékek szimpla védelmét, és már ezek kivetítését, kiterjesztését – mint univerzális, globális értékek – igyekszik megvalósítani. Ezt az elképzelést persze a klasszikus, európai értékeket tükröző módszerekkel lenne lehetséges véghez vinni. Ezek közül legfontosabb az igazságügyi rendszer, kapacitások újjáépítése, illetve a polgári társadalom előmozdítása és fejlesztése.¹⁸

Mindezeken felül a EU-t saját, úgynevezett „szabálykönyve” köti, hogy hozzájáruljon a globális béke és biztonság megteremtéséhez. Ehhez az EUSZ 3 tárgykört sorol fel: a békéhez és biztonsághoz való hozzájárulás (3.cikk); értékeinek kiterjesztése a globális szintésre (21.cikk); illetve kapcsolatteremtés nemzetközi szervezetekkel, érdekelt államokkal (8.cikk). Az ENSZ Alapokmánya ezzel összhangban előírja a kötelező fellépést az olyan konfliktusokban, melyek megoldatlanul hagyva potenciális kockázatot jelentenek a nemzetközi békére és biztonságra. Ez az összhang nem véletlen, hiszen az Alapokmány 54. Cikke előírja, hogy az EU és cselekedetei és fellépése összhangban kell, hogy legyen az ENSZ Alapokmány 1. És 2. cikkében megfogalmazott céljaival és elveivel.¹⁹

¹⁶ ALSON, P., BUSTELO, M.R. AND HEENAN, J. (eds) (1999): *The EU and Human Rights*, Oxford: Oxford University Press, 45. oldal

¹⁷ NIZZAI SZERZŐDÉS, 2001, 12001C/TXT, Treaty of Nice amending the Treaty on European Union, the Treaties establishing the European Communities and certain related acts, signed at Nice, 26 February 2001 – Contents, Official Journal C 080, 10/03/2001 P. 0001 – 0087, Elérhető: <https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/hu/in-the-past/the-parliament-and-the-treaties/treaty-of-nice>, megtekintve: 2021. 10. 15.

¹⁸ BLOCKMANS, S. (2014): *Peacemaking: can the EU meet expectations?* 21. oldal

¹⁹ BLOCKMANS, S. (2012): *EU global peace diplomacy*. CEPS Commentary, 2012. október 15. 2. oldal

2. UKRAJNA²⁰

2.1. Előzmények

Huntington a civilizációs törésvonalat Ukrajna esetében az oroszbarát ortodox Kelet-Ukrajna, és a Nyugat felé egyre közeledő görögkatolikus Nyugat-Ukrajna közé helyezi.²¹ Ugyanez a határvonal, ahogyan William Wallace²² meghatározta, választja el Finnországot és a balti államokat Oroszországtól, valamint két részre osztja Belorussziát és Ukrajnát azok nyugati keresztény és keleti ortodox lakossága szerint. Említésre méltó, hogy Ukrajna egyéni elemzése során Huntington, Mearsheimer munkájára hivatkozva előre jelezte egy háború valószínűségét az említett *törésvonal* mentén: míg az etatista megközelítés egy orosz-ukrán háború lehetőségére hívja fel a figyelmet, a civilizációs szempont ezt minimalizálja, és inkább egy belső konfliktust, szétválást jelez.²³

A 2014-es ukrán válság azután robbant ki, hogy *Mikola Azarov*, a közismerten oroszbarát ukrán kormányfő – az Ausztriában tartózkodó Viktor Janukovics elnök helyett – 2013. november 21-én hivatalosan bejelentette, miszerint Ukrajna az eredeti tervekkel ellentétben nem írja alá Vilniusban az Európai Unióval előkészített *társulási egyezményt*²⁴. Az Európai Unió tehát jelen esetben nem csupán érintett, közvetítő fél, hanem egyben maga a konfliktus egyik legfőbb alanya. Az EU régóta közeledik Ukrajnához, ezt bizonyítja például a Kijevvel kötött 1994-es *Partnerségi és Együttműködési Megállapodás (Partnership and Cooperation Agreement)*. Többek között ezen program fektette le az alapokat az Unió és Ukrajna közötti szorosabb együttműködéshez, gazdasági kapcsolatok és biztonság fejlesztéséhez. Ezt követően az ígéretes jelek ellenére, köztük segélyprogramokkal és egy *Akciótervvel*, Ukrajna továbbra is a tagállami státuszról csupán álmodozó országok kategóriájába süllyedt a *2004-es EU szomszédságpolitika*

²⁰ Az egész fejezet, alfejezeteivel együtt megegyezik a szerző 2021-ben, egyetemi Intézményi Tudományos Diákköri Konferencián előadott „Az Európai Unió diplomáciája napjaink civilizációs törésvonal-konfliktusaiban” című dolgozatának ugyanezen fejezetével.

²¹ HUNTINGTON, SAMUEL P. (1998): *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. New York: Touchstone, 11. fejezet

²² WALLACE W. (1990): *THE TRANSFORMATION OF WESTERN EUROPE*. London: Pinter, 1990. Map by Ib Ohlsson for POHHON AFFAIRS.

²³ HOLICZA, P. (2016): *Civilizációs Törésvonalak Európában: Magyarország és Szomszédai a Hofstede-Dimenziók Tükrében*. Hadmérnök, 11(4), 210-215. oldalak

²⁴ *A 2013. februári, 16. Unió–Ukrajna csúcstalálkozón a megállapodás aláírására készülve Ukrajna még megerősítette azt a határozott szándékát, hogy érezhető előrehaladást érjen el a következő három területen: a választási hiányosságok orvoslása, a szelektív igazságszolgáltatás problémájának kezelése és ismételt előfordulásának megelőzése, valamint a 2009-es társulási menetrendben meghatározott reform végrehajtása.*

keretei között. Ennek ellenére a közös értékek, mint a demokrácia és az emberi jogok kiterjesztése változatlanul a szomszédságpolitika asztalán maradtak. A szoros, széles körű együttműködésen alapuló szabadkereskedelmi térségek kialakítása, illetve a társulási megállapodások kötése még Janukovics elnök autoriter irányvonala alatt jelentős szerepet töltek be. A krízist megelőző utolsó jelentős program, a 2009-ben indított *Keleti Partnerség (Eastern Partnership)* célja az EU értékeinek, érdekeinek és normáinak kiterjesztése volt a partnerországokra; ezáltal az integráció lehetőségét megteremtve. Ez viszont ellenreakciót váltott ki Oroszországból, ami a biztonságpolitikai törekvéseket ösztönözte a térségben, ezzel együtt pedig geostratégiai kérdéssé tette Ukrajna EU-hoz való csatlakozását. Ukrajna mind katalizátora, mind epicentruma volt a 2014-es eseményeknek; Oroszország Krím-félszigetet érintő annektálása és a Donyeck térségben tartó háború pedig próbára teszi az Uniót közvetlen szomszédságában.²⁵

2.2. EU szerepvállalás és eszközei

Az *Európai Unióról szóló szerződés* 1993-ban, majd ez EU későbbi jogi aktsaiban tartalmazott értékvédelemmel kapcsolatos tevékenységeket. Ilyen volt a *demokrácia megszilárdítása, a jogállamiság, és az emberi jogok tiszteletben tartása*. A gyakorlatban viszont a *bővítési politika* volt az, ami az EU-t a globális szintre emelte béketeremtésben és a demokrácia promotálásában. Ezen aspektus a válságot megelőzően egyre jelentősebb szerepet töltött be az uniós-ukrán kapcsolatokban. Ugyan az 1990-es évek projektjei nagyrészt a gazdasági együttműködésről és piaci reformokról szóltak, az *európai szomszédságpolitika 2003-2004-es tervezetében* jelentőségteljes szerepet kapott a demokratizálás. Ez szintűgy hozzájárul az EU nyugati értékvédelméhez.²⁶

A Krím-félsziget és Kelet-Ukrajna központú *orosz-ukrán válság* nehéz helyzet elé állította az Európai Unió diplomáciáját. A napjainkig több, mint 13 ezer²⁷ áldozatot követelő viszály társadalmi, humanitárius, gazdasági és politikai krízissel sújtja a régiót. Miközben rohamosan belemerült a közvetítő szerepkörbe, az EU egyben a konfliktus érintettjévé, aktív tagjává vált. Egyre támogatta Ukrajna újbóli közeledését az Unióhoz az *európai szomszédságpolitikán* és a

²⁵ KUBICEK, P. (2017): Dancing with the devil: explaining the European Union's engagement with Ukraine under Viktor Yanukovich. *Journal of Contemporary European Studies*, 25(2), 143-162. oldalak

²⁶ SOLONENKO, I. (2009): External democracy promotion in Ukraine: the role of the European Union. *Democratization*, 16(4), 709-731. oldalak

²⁷ DRUEY SCHWAB, C. E., HESS, A., KAPLAN, J., & CHEREVATENKO, V. (2020): The Minsk Process: Societal Perceptions and Narratives. *OSCE Insights*, 8, 1-15. oldalak

keleti partnerségen keresztül. A közvetítő tevékenységeken kívül továbbá *kényszerítő intézkedések*hez fordult az Unió, mint például a gazdasági szankciók bevezetése Oroszország ellen. Egyben pénzügyi támogatást nyújtott Ukrajnának, feltételelességet²⁸ követelve anélkül, hogy felajánlotta volna Ukrajna számára az uniós tagságot.

Gazdasági erejét használva az EU (a tagállamok kollektív beleegyezésével) először 2014 áprilisában alkalmazott *szankciókat* az Orosz Föderáció ellen. Ezen pénzügyi, gazdasági retorziók és utazási tilalmak 2014 júliusában tovább súlyosbodtak, amikor az *MH17-es repülőgép* – fedélzetén számos EU-polgárral – rakétatámadás révén lezuhant az oroszbarát Kelet-Ukrajna területén.²⁹ Az Unió diplomáciája sem maradt tétlen. Közrejátszott Oroszország *Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet*, röviden EBESZ-be való belépésének felfüggesztésében, illetve számos párbeszédet és tárgyalást szervezett Oroszország és Ukrajna között. A kezdetleges módszerek sikertelenségéből kiindulva az Unió a *Minszki jegyzőkönyv* (jelenleg a „*Minsk II*”) keretébe foglalta a nyugati értékekkel vegyített Uniós érdekképviselő pontjait. Ezek többek közt a *Donbasz-medencei humanitárius helyzet javítása; a tárgyalások résztvevőinek személyes biztonsága; és a Donyeck és Luhanszk megye különleges jogállásáról szóló ideiglenes törvénnyel összhangban megrendezendő helyhatósági választások*. Ezen felül az azonnali tűzszünet és az EBESZ intenzívebb szerepvállalása is szerepel a 12 pont között.³⁰ Ezek mind a Nyugat értékeit tükrözik, mint a *jogállamiság, a demokrácia és az emberi jogok tiszteletben tartása*³¹.

2017 júniusában az Unió *vízumkötelezettség nélküli* utazást biztosított a Schengen-övezetbe az ukrán polgárok számára. Ezt kiegészítve, 2018 márciusában a *társulási megállapodások* és kiterjedt *EU-ukrán partnerség* keretei között *Federica Mogherini*, Európai Unió korábbi külügyi és biztonságpolitikai főképviseelője biztosította Ukrajnát, hogy az EU támogatni fogja „*minden lépésében*”, többek között a „*stabil, virágzó demokrácia és gazdaság*

²⁸ A *feltételelességről* bővebben: TEMPLE, J. R. (2010): Aid and conditionality. In Handbook of development economics, Elsevier, Vol. 5, 4415-4523. oldalak

²⁹ ORENSTEIN M AND KELEMEN RD (2017): Trojan horses in EU foreign policy. Journal of Common Market Studies 55(1): 87–102. oldalak

³⁰ UNITED NATIONS PEACEMAKER (2014. 09. 05.): Protocol on the results of consultations of the Trilateral Contact Group (Minsk Agreement), Elérhető: <https://peacemaker.un.org/UA-ceasefire-2014>, megtekintés: 2021.11.12.

³¹ Ezt többek között az Oroszországban élő ukrán polgárok ok nélküli őrizetbe vétele és bebörtönzése indokolja. Bővebben: AMNESTY INTERNATIONAL (2018): We stand with Oleg Sentsov, Elérhető: <https://www.amnesty.org/en/latest/campaigns/2018/07/oleg-sentsov/>, megtekintés: 2021. 10. 09.

megteremtésében”.³² A gazdasági szankciók folyamatossága ellenére a konfliktus viszont nem szűnt meg, sőt, egyre növekedett a civil- és katonai veszteségek száma.³³ Továbbá 2014 októberében az ukrán parlament elfogadott egy EU-által támogatott *antikorrupciós csomagot*, és az új *korruptióellenes stratégiát*, mely a politika intézményeit, az ellenőrzés és végrehajtás reformálását hivatott véghez vinni, ezeket Uniós normáknak megfelelően. Az úgynevezett „*e-nyilatkozatok*” rendszere újabb szintre emeli az ukrán ügyintézkést a *transzparencia* és korrupciótól való elrettentés fokozásával. Ez a példátlan jogi fejlődés az eredményes nemzetközi együttműködés és reform-orientált aktorok hatékonyságának köszönhető.³⁴

Következtetésképp levonható e tényezőkből, hogy az EU egy különleges lehetőség előtt áll, hiszen alkalmá nyílt az Ukrajnával kapcsolatos, kedvező stratégia kidolgozására. Ennek sikeressége érdekében viszont aktívan szerepet kell vállalnia a konfliktusban. Erre a lehetőség adott, hiszen maga a konfliktus gyökere is az Unió felé közeledésből ered. Egy egész generáció nőtt már fel a szovjetektől való függetlenedés óta, mely készen áll országát Nyugat felé fordítani. Ez a folyamat az ukrán EU nagykövet, *Kostiantyn Yelisieiev* állítása szerint igazán csak az Uniós tagság felajánlásával lehet valóban sikeres. Állítása szerint a tagság Ukrajna számára a „*fényt jelentené az alagút végén*”.³⁵ E szemléletmódot támasztotta alá *Petro Olekszijovics Porosenko* ukrán elnök (2014-2019), mikor kijelentette, hogy Ukrajna „*amint készen áll, csatlakozni fog az Európai Unióhoz*”.³⁶ 2021 januárjában Ukrajna formálisan megkezdte a felkészülést, hogy 2024-ben pályázzon az EU-tagságért.³⁷

³² EUROPEAN EXTERNAL ACTION SERVICE (EEAS) (2018): *Remarks by High Representative/Vice-President Federica Mogherini at the joint press point with Mr Volodymyr Groysman, Prime Minister of Ukraine*, Elérhető: <https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/41162/remarks-high-representativevice-president-federica-mogherini-joint-press-point-mr-volodymyr-en>, megtekintés: 2021. 09. 25.

³³ CHABAN, N., ELGSTRÖM, O., & KNODT, M. (2019): Perceptions of EU mediation and mediation effectiveness: Comparing perspectives from Ukraine and the EU. *Cooperation and Conflict*, 54(4), 506-523. oldalak

³⁴ KRÁLIKOVÁ, M. (2021): Importing EU norms: the case of anti-corruption reform in Ukraine. *Journal of European Integration*, 1-16. oldalak

³⁵ EURACTIV (2014.06.03.): *Diplomats polemicise over Ukraine's EU membership perspective*, Elérhető: www.euractiv.com/sections/europes-east, megtekintés: 2021. 09. 28.

³⁶ EURACTIV (2014.06.27.): *East Ukraine crisis eclipses celebration of EU pacts*, Elérhető: <http://www.euractiv.com/sections/global-europe>, megtekintés: 2021. 09. 30.

³⁷ UKRINFORM (2021.11.11.): *Poll: 58% back Ukraine's accession to NATO, 62% want Ukraine to join EU*, Elérhető: <https://www.ukrinform.net/rubric-society/3349221-poll-58-back-ukraines-accession-to-nato-62-want-ukraine-to-join-eu.html>, megtekintés: 2021. 10. 01.

Az Ukrajnának nyújtott kétoldalú ENPI³⁸-támogatás programozási eszközei a 2007–2013-as országstratégiai dokumentum, illetve két nemzeti indikatív program (2017–2010 és 2011–2015) voltak. A helyzet nehézsége miatt azóta nem jelentettek be újabb országstratégiai dokumentumot, sem nemzeti indikatív programot. Az ENPI-ENI³⁹ támogatás zömét (65%) ágazatonként költségvetési támogatás révén nyújtották. Ukrajna a *Nukleáris Biztonsági Együttműködési Eszköz*, valamint a stabilitás és a béke elősegítését szolgáló eszköz révén részesült uniós támogatásban. 2014 márciusában viszont a Bizottság indikatív jelleggel bejelentette, hogy 11,2 milliárd eurós támogatási csomagot nyújt Ukrajnának; ebből legfeljebb 8 milliárd euró az EBB (Európai Befektetési Bank) és az EBRD (Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank) által a 2014–2020-as időszakra a reformfolyamat támogatására nyújtott kölcsön.⁴⁰

Az ukrán közvélemény szemében az EU a béketeremtésben érdekelt félként szerepel a konfliktusban. Ezt támasztja alá a *Natalia Chaban, Ole Elgström és Michèle Knodt*⁴¹ által vezetett interjúsorozat, mely ukrán politikusokat és a konfliktusban érintett polgárokat anonim módon kérdezett ki személyes véleményükről, tapasztalataikról. Ezen meghallgatások alapján a megkérdezett ukránok nagy része igényli, hogy az EU következetesebb legyen cselekedeteiben, és több nyomást helyezzen Oroszországra. Tisztában vannak továbbá a ténnyel, hogy az Unió gazdasági erőként, és nem katonai hatalomként funkcionál a konfliktusban. Számos megkérdezett látja az EU-t *norma-meghatározó* hatalomként, mely alátámasztja a Lisszaboni Szerződésben és Globális Stratégiában megfogalmazott elvek sikerességét.⁴²

Az Unió cselekvéseinek megértése érdekében most vizsgáljuk meg ugyan ezen három kutató által, az EU szakembereivel folytatott interjúkat. Ezen szaktekintélyek meglehetősen *ambivalens* véleménnyel rendelkeznek az Unió szerepvállalásával kapcsolatban. Először is,

³⁸ AZ EURÓPAI PARLAMENT ÉS A TANÁCS 2006. október 24-i 1638/2006/EK rendelete az Európai Szomszédsági és Partnerségi Támogatási Eszköz létrehozására vonatkozó általános rendelkezések meghatározásáról (HL L 310., 2006.11.9., 1. o.), Elérhető: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/LSU/?uri=celex:32006R1638>, megtekintés: 2021. 11. 12.

³⁹ AZ EURÓPAI PARLAMENT ÉS A TANÁCS 2014. március 11-i 232/2014/EU rendelete az Európai Szomszédsági Támogatási Eszköz létrehozásáról (HL L 77., 2014.3.15., 27. o.), Elérhető: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/LSU/?uri=celex:32014R0232>, megtekintés: 2021. 11. 12

⁴⁰ EUROPEAN COURT OF AUDITORS (2016): *Az Ukrajnának nyújtott uniós támogatás*, Elérhető: https://www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/SR16_32/SR_UKRAINE_HU.pdf, megtekintés: 2021. 09. 24.

⁴¹ *Mindhárman politika- és Európa-tudósok.*

⁴² CHABAN, N., ELGSTRÖM, O., & KNODT, M. (2019): Perceptions of EU mediation and mediation effectiveness: Comparing perspectives from Ukraine and the EU. *Cooperation and Conflict*, 54(4), 512. oldal

tudomásul vették, hogy az Unió *hozzáadott értéket* képvisel a konfliktusban, mind a tárgyalásokban nyújtott alternatívák, mind finanszírozás és béketeremtés esetében (leginkább Németországra és Franciaországra jellemző befolyásuk alkalmazása a konfliktus csillapításának érdekében). Az viszont nem volt egyértelmű válaszaikban, hogy ezen értéket magának az EU-nak, avagy csupán a konfliktusban „aktívabb” szerepet betöltő tagállamainak biztosítják. *Németország és Franciaország* kiemelkedő szerepe ugyanis az *inkoherencia* veszélyét foglalja magában. Ugyanakkor, ha ezen két tagállam képes igazán hatást gyakorolni Oroszországra, a konfliktus megoldásának érdekében (ami egyben minden tagállam érdeke) minden joguk megvan rá, hogy megtegyék ezt. Az érintettek – köztük mind az EU szakemberei, mind az ukránok – számára az Unió változatlanul *egységes, hiteles* félnek számít, melynek nem áll érdekében egy *befagyott konfliktus* megteremtése.

2.3. Kapcsolat az elsődlegesen érintett felekkel, globális aktorokkal

Továbbra is kihívás az orosz energiaszektortól való függőség. 2013-ban, egy évvel a krízishelyzet előtt az EU28-ak nyersolajimportja 33,5%-ban; földgázimportja 39%-ban, szilárd tüzelőanyag importja pedig 28%-ban függött Oroszországtól. Az érme másik oldalán ugyanakkor Oroszország számára értelemszerűen fontos az EU piacának megtartása. Az e piacra ható, 2014-2015 krízis alatti legmeghatározóbb tényező a térségben az Oroszországból a Fekete-tenger alatt a Balkánon és Közép-Európán keresztül húzódó *Déli Áramlat* nevű vezeték építésének megszüntetése,⁴³ majd Ukrajna önkényes kitiltása Oroszország által a 2011-ben alakult *CIS FTA-ból* (*Commonwealth of Independent States Free Trade Area*), a Független Államok Közösségének szabadkereskedelmi övezetéből.⁴⁴

Az orosz-ukrán gazdasági konfliktus – éppúgy, mint a katonai – a mai napig tart. 2015-ben Ukrajna saját állítása szerint felhagyott az orosz földgáz felvásárlásával. Ez csupán részben igaz, ugyanis Ukrajna számos forrás szerint közvetett módon továbbra is vásárol a Gazprom-tól a Kelet-ukrán vidék ellátása érdekében.⁴⁵ Tovább bonyolítja a gazdasági függést a 2021.

⁴³ Oroszország (pontosabban a Gazprom) ugyanakkor kompenzálta európai befektetőit, többnyire olasz, német és francia cégeket. Ez az esemény volt továbbá a fő motiváció az Északi Áramlat II. projekt létrejöttére. Bővebben: WOLCZUK, K. (2016): Managing the flows of gas and rules: Ukraine between the EU and Russia. Eurasian Geography and Economics, 57 (1), 113-137. oldalak

⁴⁴ Angolul: CIS FTA (Commonwealth of Independent States Free Trade Area) Bővebben: CENUSA, D., EMERSON, M., KOVZIRIDZE, T., & MOVCHAN, V. (2014): Russia's Punitive Trade Policy Measures Towards Ukraine, Moldova and Georgia. CEPS Working Documents, 3. oldal

⁴⁵ Ukrajna többek között Hazánktól, illetve Lengyelországtól és Szlovákiától is vásárolt orosz földgázt („reverz, visszafelé fordított irányú szállítás”). Ezzel szemben Ukrajna jelentősen megemelte az orosz földgáz tranzitárát – Oroszország szerint a

októberében elkészült *Északi Áramlat 2* vezetékvonal, amely Oroszországból a Balti-tengeren keresztül Németországba szállítja majd az orosz földgázt. Tekintve, hogy az orosz-ukrán konfliktusban egyik legmarkánsabban fellépő tagállamról van szó, ez meglehetősen kellemetlen szituációt teremt a békefolyamatokban. Németország viszont határozottan kiáll Ukrajna mellett. Angela Merkel német kancellár 2021. augusztusában Kijevben, a *Volodimir Olekszandrovics Zelenszkij* ukrán elnökkel folytatott megbeszélésüket követő sajtótájékoztatón kijelentette, hogy továbbra is „*nagyon komolyan vesszük az ukrán fél aggodalmát*”. A kancellár szerint Berlin célja, hogy a felek mielőbb kibővítsék az orosz gáz Ukrajnán keresztüli tranzitjáról kötött, *2024-ig érvényben lévő ukrán-orosz megállapodást*.⁴⁶

A gazdasági konfliktus Oroszországgal vitathatatlanul közelebb hozta Ukrajnát az EU-hoz, ezzel együtt annak értékeihez. 2015-ben az ukrán parlament elfogadta az EU által indítványozott *gázpiaci törvényt*, mely kulcsfontosságú volt az ukránok szemében az IMF-támogatások elnyerése érdekében. Ez a kompetens, naprakész piac kialakítását ösztönzi Ukrajnában, mely egyben összhangban van a Nyugat érdekeivel, hiszen egy hasznos geostratégiai és kereskedelmi partner mellett a virágzó kereskedelem stabil társadalmi helyzetet, ezáltal békét eredményezhet. Annak érdekében viszont, hogy reformálják Ukrajna gazdaságát, még számos tevékenységre van szükség, a de-monopolizációtól kezdve egészen az infrastruktúra újratervezéséig.⁴⁷

A 2021. október 12.-én tartott EU-Ukrajna csúcstalálkozó kitűnően összefoglalja az Unió átfogó céljait Ukrajnában, illetve szerepét a konfliktusban, és azt meghaladva az ország jövőjében. Nyomatékosítottak ugyanis a szándékot, miszerint Brüsszel és Kijev folytatólagosan arra törekszik, hogy hosszútávon biztosítsák Ukrajna energiabiztonságát. Ezen felül Az Európai Unió és Ukrajna megkötötte a *Nyitott Égbolt szerződést*. Az egyezmény célja, hogy egyenlő jogokat biztosítson az ukrán és az európai légitársaságoknak, továbbá megszüntesse a kétoldalú megállapodásban foglalt, egyes útvonalakra vonatkozó monopóliumot, megkönnyítve az új útvonalak megnyitását az ukrán és az európai városok között. Az Európai Bizottság elnöke továbbá három területet jelölt meg, amelyekben előrelépést kell elérni annak érdekében, hogy

világon jelenlegi legmagasabb mértékre. Bővebben: WOLCZUK, K. (2016): Managing the flows of gas and rules: Ukraine between the EU and Russia. Eurasian Geography and Economics, 57 (1), 113-137. oldalak

⁴⁶ EURONEWS (2021.08.23.): *Angela Merkel urges high-level meeting on eastern Ukraine in 'farewell visit' to Kyiv*, Elérhető: <https://www.euronews.com/2021/08/22/angela-merkel-urges-high-level-meeting-on-eastern-ukraine-in-farewell-visit-to-kyiv>, megtekintés: 2021. 10. 23.

⁴⁷ WOLCZUK, K. (2016): Managing the flows of gas and rules: Ukraine between the EU and Russia. Eurasian Geography and Economics, 57 (1), 113-137. oldalak

Ukrajna és az EU kapcsolatai új szintre emelkedjenek. Elsőként a *reformok folytatását* említette, elsősorban az igazságszolgáltatás terén, beleértve az alkotmánybíróság reformját, valamint a *korruptió elleni küzdelmet és az oligarchák befolyásának korlátozását*. Másodikként a *társulási megállapodásban rejlő lehetőségek jobb kiaknázására* hívta fel Kijevet, a harmadikként pedig a külkereskedelem, az ukrán befektetések és a gazdasági együttműködés volumenének növelését szorgalmazta. A csúcstalálkozó és a szakemberek nyilatkozatai tökéletesen keretbe foglalják az EU eddigi szerepvállalásának céljait. Az *Északi Áramlat 2* projekttel kapcsolatos tárgyalások Ukrajna gazdasági, míg a *Nyitott Égbolt szerződés* a nyugati értékek védelmét is érinti. Ezáltal az EU a közeljövőben nem csupán a gazdasági, hanem a demokratikus és humanitárius érdekek képviselőjévé válhat a régióban.⁴⁸

2.4. Összefoglalás

Lehetséges-e még a számottevő együttműködés az EU és Oroszország között, mely potenciálisan maga az Ukrán konfliktus megoldásának sarokkövét jelentené? Ezen komplex kérdés megválaszolásához figyelembe kell, hogy vegyük a fentebb tárgyalt körülmények alkotta sokrétű állapotot. A *politikai kapcsolatok terén* a tagállamok nem minden esetben képviseltek egységes álláspontot Oroszországot érintően. Ez gyengítette az EU-ról alkotott képet, illetve ösztönözte Moszkvát egy „oszd meg és uralkodj” politika kialakításához, melyben Ukrajnát már saját „provinciájukként” kezelték. E tendenciák javítása érdekében az EU és Oroszország közötti stratégia partnerség megerősítésére van szükség. Ez viszont a szimbolikus kooperáció meghaladását jelenti.⁴⁹ Az ukrán-orosz konfliktus két különböző politikai- és társadalmi értékrendszer összeütközése miatt alakult ki (tulajdonképpen a civilizációs törésvonal *ideológiai* megfelelőjeként). A *Kreml stabilitást és konzervativizmust tükröz, a Nyugat liberalizmust és demokratikus értékeket*. Mindkét fél alsóbbrendűként kezeli a vetélytársa értékeit, és megpróbálják sajátjaikat a velük szomszédos térségekre kiterjeszteni. Ezen ambíció az EU oldalán erősen megtalálható különböző programjai tükrében. Ez érdek- és értékellentétek végeláthatatlan sorozatához vezethet, hacsak az Unió meg nem tanul igazodni Oroszországhoz, és vehemens értékképviselő helyett korlátokat felállítva csupán bizonyos, Oroszország érdekeit nem sértő értékek képviselőt tűzi ki céljául. Ilyenek a *transzparencia*,

⁴⁸ EURONEWS (2021.10.12.): *Az Európai Unió aláírta Ukrajnával a Nyitott Égbolt szerződést*, Elérhető: <https://hu.euronews.com/2021/10/12/az-europai-unio-alairta-ukrajnaval-a-nyitott-egbolt-szerzodeset>, megtekintés: 2021. 11. 05.

⁴⁹ NITOIU, C. (2016): *Avoiding a new Cold War: The future of EU-Russia relations in the context of the Ukraine crisis*. LSE European Politics and Policy (EUROPP) Blog, 95. oldal

avagy az *emberi jogok tiszteletben tartása*.⁵⁰ Ezzel az Unió egyensúlyt alakítana ki a Nyugati civilizáció értékei és az ortodox Oroszország érdekei között. Ez elengedhetetlen, hiszen a történelemből tudjuk, hogy bizonyos hatalmak egy másik országra korlátlanul erőszakolt értékrendszere csupán lázadáshoz, elégedetlenséghez és további konfliktushoz vezethet.⁵¹

Az Unió *kohéziójára* a fenti tényezők mind közvetlen hatással voltak. Németország és Franciaország kiemelkedő szerepe a külső megfigyelők szemében EU-n belüli megosztottságot jelenthet. Kiemelendő viszont, hogy Oroszország fölgázutánpótlásától való függőségük, és annak ellenére, hogy Németország az Északi Áramlat 2-vezeték fő haszonélvezője, ezen tagállamok mégis aktívan kiállnak Ukrajna mellett. A demokráciát és jogállamiságot elősegítő irányelveikben és programjaikban a tagállamok – kisebb nézeteltéréseket kivéve – kollektívan megegyeztek. Ilyen volt az ENPI-támogatások, az európai szomszédságpolitika, a keleti partnerség és a mai napig hatályos (bár nem az elvárt eredményeket elérő) antikorrupciós rendszer bevezetése.

Fentebb említett programjai aránylag sikeressége – és a helyi kormány sikertelensége, avagy érdekeltségének hiánya biztosította az Unió helyét a vita rendezésében. Ugyanakkor az közvélemény az EU orosz gáztól való függését és gazdasági kapcsolatait a *hitelességet* rontó tényezőként fogta fel. Az Unió tehát érdekek és értékek vitájában találta magát, melyekben demokratikus nyugati elveit megannyiszor elnyomták gazdasági érdekeltségei.

Értékei *pártatlanságára* is hatással voltak. Mindazonáltal az EU nem törekedett a „szükségesnél” nagyobb semlegességre a konfliktusban. Federica Mogherini, majd őt követően Ursula von der Leyen kijelentette, hogy „*az EU aktívan kiáll Ukrajna mellett*”. Ezen magabiztos elköteleződés viszont az ukrán-orosz konfliktus esetében szükséges, hiszen az Unió stratégiai partnerként és potenciális tagjelöltként tekint Ukrajnára.

Így tehát az Unió konfliktusban betöltött *aktív* szerepe mellett mind *kommunikátor*, mind *manipulátor* és *jogalkotó* szerepeket is ellátott.⁵² A viszály közvetlen érintettjeként tevékeny szerepvállalása a kezdetektől indokolt volt. A három további szerepkör meglétét pedig igazolja az (1) *aktív érdek- és értékközvetítés a felek között* (kommunikátor); (2) *Ukrajna népességének*

⁵⁰ Ibid. 97. oldal

⁵¹ Legjobb történelmi példa erre talán a Szovjetunió összeomlását közvetlen megelőző, Európa-szerte kirobbanó forradalmak sorozata.

⁵² ODAIRA, T. (2009): The effectiveness of third-party mediation in internal armed conflicts: Cases of Mindanao and Aceh, 33. oldal

és intézményeinek befolyásolása a nyugati és EU-s értékek kiterjesztése, avagy ezek kiterjesztésének ösztönzése révén (manipulátor); (3) normatív cselekedetei, mint az antikorrupciós csomag, országstratégiai dokumentum, illetve két nemzeti indikatív program révén pedig jogalkotó szerepét alkotta magáról.

3. HEGYI-KARABAH⁵³

3.1. Előzmények

A Huntington által említett ortodox-muszlim törésvonal-háború – melyben Örményország által a többnyire örmények lakta Hegyi-Karabah, és a muszlim Azerbajdzsán az elsődlegesen érintett felek – tulajdonképpen Karabah örményeinek harca az Azerbajdzsántól való függetlenségért.⁵⁴ A dél-kaukázusi régió, Örményországot, Azerbajdzsánt és Grúziát felölelve szárazföldi kapcsolatot biztosít a Kaszpi-tenger és a Fekete-tenger között, ezzel rendkívül fontos geopolitikai szerepet tölt be.⁵⁵ E régió szívében, a közel 75%-ban örmények lakta Hegyi-Karabah a hidegháború idejében az *Azerbajdzsáni Szovjet Szocialista Köztársaság* részét képezte.⁵⁶ A modern konfliktus 1988 februárjában kezdődött, amikor a gorbacsovi glasznoszty politikát jellemző nyitottság következtében a Hegyi-karabahi hatóságok ismét kérelmezték *Hegyi-Karabah Autonóm Körzet* hozzácsatolását az *Örmény Szovjet Szocialista Köztársasághoz*. A Szovjetunió összeomlását követően, a *Hegyi-Karabah Köztársaság* megalapítása egy népszavazást követően történt 1991. december 10-én, ahol a polgárok 98%-a szavazott a függetlenség mellett. Mindez mind a nemzetközi, mind az akkori szovjet törvényekkel összhangban lett kiírva és lebonyolítva; mégis jelentős feszültséget váltott ki Azerbajdzsán részéről.⁵⁷ Ennek eredményeképp tört ki a területért vívott háború Örményország és Azerbajdzsán között 1992-ben, amit ugyan katonailag az örmények nyertek, a hatékony közvetítés és beavatkozó felek révén az 1994-ben kötött tűzszünetben viszont sikerült elérni Azerbajdzsán szuverenitását a régió felett. Ennek ellenére Hegyi-Karabah kikiáltotta saját

⁵³ Az egész fejezet, alfejezeteivel együtt megegyezik a szerző 2021-ben, egyetemi Intézményi Tudományos Diákköri Konferencián előadott „Az Európai Unió diplomáciája napjaink civilizációs törésvonal-konfliktusaiban” című dolgozatának ugyanezen fejezetével.

⁵⁴ HUNTINGTON, SAMUEL P. (1998): *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. New York: Touchstone, 11. fejezet

⁵⁵ WOLFF, S. (2007): *The European Union and the Conflict over Nagorno-Karabakh Territory*. Report prepared for the Committee on Member States' Obligations, Parliamentary Assembly of the Council of Europe, Berlin, 4. oldal

⁵⁶ DE WAAL, T. (2010): *Remaking the Nagorno-Karabakh peace process*. *Survival*, 52(4), 159. oldal

⁵⁷ MIHÁLY, S. *Befagyott konfliktusok: esettanulmány Hegyi-Karabah példáján keresztül*. TÉR–GAZDASÁG–EMBER, 97. oldal

függetlenségét, és napjainkig *de facto* független államként tekint magára.⁵⁸ Ugyan Hegyi-Karabah népének önrendelkezési joga változatlanul összeütközésben áll Azerbajdzsán területi integritáshoz való jogával, a gyakran felmerülő „ősi gyűlöletről” egyáltalán nincs szó, ugyanis az azeri-örmény ellentét alig 100 éves múltra tekint vissza.⁵⁹

Az Európai Unió közvetlen az 1992-es konfliktus kitörését követően fellépett az erőszak ellen, tagállamaival együtt szinte a kezdetektől fogva jelen volt az érintett felekkel folytatott tárgyalásokon.⁶⁰ Céljai között kihirdette a külső -és belső biztonság elérését a Dél-Kaukázusban, amely előbbi a geopolitikai és gazdasági viszályoktól, utóbbi a szeparatista és konfliktusoktól és politikai nyomástól szenved sérelmeket.⁶¹ Napjainkban az EU fő eszközei a konfliktusban többek között az *Európai Szomszédságpolitika cselekvési tervei*, illetve az *EU Dél-Kaukázusi Különleges Képviselőjének* hivatala. Az ezen posztot korábban betöltő *Peter Semneby* szerint az Unió célja „*az értékek összehangolása*” az EU, Örményország és Azerbajdzsán között, illetve a „*jó szomszédi viszony és hatékony együttműködés*” elősegítése a térségben.⁶²

3.2. EU szerepvállalás és eszközei

Annak érdekében, hogy megértsük az Európai Unió szerepvállalásának jelentőségét, előbb tisztában kell legyünk az Unió érdekeltségében a dél-kaukázusi régió stabilitása iránt. Az esetlegesen több nemzetközi aktort bevonó háború veszélye, illetve a társadalmi feszültség az örmény és azeri nép között aláássa az EU törekvéseit a határain túlnyúló regionális stabilitás és gazdasági prosperitás megteremtésére; a tartós feszültség és háború pedig súlyos fenyegetés elé állítja az európai energiaellátás jelentős hányadát. Ezáltal tehát a dél-kaukázusi befagyott konfliktus és instabilitás komoly gazdasági-biztonsági veszély az EU számára.

Nem meglepő tehát, hogy az Európai Unió biztonságpolitikai szerepvállalása 2003-óta jelentősen növekedett. Ezt támasztja alá mind az Európai Unió Tanácsa által pártfogolt *EU Dél-*

⁵⁸ HASANOV, A. (2014): Participation and role of EU in resolving Nagorno-Karabakh Conflict, 25. oldal

⁵⁹ MIHÁLY, S. Befagyott konfliktusok: esettanulmány Hegyi-Karabah példáján keresztül. TÉR-GAZDASÁG-EMBER, 98. oldal

⁶⁰ MUSTAFAYEV, E. (2021): EU Values and Interests in the Resolution of Nagorno-Karabakh Conflict. Insight Turkey, 23(2), 65-81. oldal

⁶¹ NURIYEV, E. (2007): EU Policy in the South Caucasus: A view from Azerbaijan. CEPS Working Documents, 45. oldal

⁶² JANSSEN, D. (2012): The Impact of the European Union on the Nagorno-Karabakh Conflict. Turkish Policy Quarterly, 11(1), 158. oldal

Kaukázusi Különleges Képviselője (EUSR) hivatalának létrehozása, illetőleg az *európai biztonság- és védelempolitikai (KBVP)* misszió kezdeményezése. További intézkedések gyanánt helyet kapott Örményország, Azerbajdzsán (és Grúzia) az Európai Bizottság által felügyelt *európai szomszédságpolitikában (ENP/ESZP)*, majd bevonta a feleket a 2006-ig megvalósítandó *ESZP cselekvési tervekről* szóló tárgyalásokba. A brüsszeli álláspont szerint a cselekvési tervek nyitnak kaput a Dél-Kaukázus kormányainak szorosabb együttműködése felé, ezáltal a konfliktus békés rendezéséhez alapul szolgáló regionális fejlődést és prosperitást teremtve.⁶³

Az EU Dél-Kaukázusi Különleges Képviselőjének 2003-ban létrejött hivatalát eleinte rendkívül széles körű mandátum, viszont alacsony számú személyzet és kevés pénzügyi támogatottság jellemezte. A posztot jelenleg 2017. november 13.-án, a Tanács által kinevezett *Toivo Klaar* tölti be. A 2006-ban megerősített mandátum megfogalmazza, hogy az EU Dél-Kaukázusi Különleges Képviselője nem csupán „asszisztál a konfliktusok rendezésében”, hanem „aktívan részt vesz a béketeremtésben”. A képviselő feladata a konfliktusok megelőzésének érdekében végzett folyamatos párbeszéd az érintett felekkel, regionális együttműködésben való részvétel, illetve az EU szerepének és jelenlétének erősítése.

A támogatások egyik zászlóshajója a már említett Európai Szomszédságpolitika. Az ESZP 2004-ben jött létre az Unió határait körülölelő országok és régiók stabilitásának, biztonságának és fejlődésének érdekében. Egyértelmű, hogy a stabilitás és fejlődés elérése számos anyagi támogatás mellett az európai, illetve nyugati értékek és érdekek védelmét szintúgy magába foglalta. Az EU felkérte Azerbajdzsánt és Örményországot az ESZP cselekvési terveinek elfogadására, melyben nagyvonalú említést tett a regionális együttműködésről. A 2015-ös év fontos változásokat hozott a szomszédságpolitikában, ekkortól ugyanis – részben az Ukrajnában lezajlott események hatására – több hangsúlyt fektettek az együttműködési keretre és a hatékonyabb, közös érdekeken nyugvó együttműködésre a kaukázusi régióval.⁶⁴

A konfliktusokban többnyire közös biztonság -és védelempolitikai elveket valló ESZP az anyagi és politikai segítségnyújtást vállalva tűzi ki céljául a konfliktusmegelőzést, mindezt a már említett *cselekvési tervek* keretében foglalva. Ezek a tervek béketeremtést az európai értékek

⁶³ POGHOSYAN, A. (2010): EU's current and possible role in the Nagorno-Karabakh conflict resolution process. Caucasus Edition: Journal of Conflict Transformation, (2), 2-4. oldalak

⁶⁴ EUROPEAN EXTERNAL ACTION SERVICE (2021.02.08): *European Neighbourhood Policy (ENP)*, Elérhető: https://eeas.europa.eu/diplomatic-network/european-neighbourhood-policy-enp/330/european-neighbourhood-policy-enp_en, megtekintés: 2021. 11. 06.

kiterjesztésével és intézményesítésével biztosítanak, katonai intervenció nélkül.⁶⁵ Ilyen értékek például a jogállamiság és demokrácia, az emberi jogok védelme, gazdasági fejlődés biztosítása, együttműködés a biztonság és a határigazgatás területén, illetve a regionális kooperáció.⁶⁶ Az európai szomszédságpolitikát támogató jött létre az *Európai Szomszédsági és Partnerségi Támogatási Eszköz (ENPI)* intézménye 2014-ben. A dél-kaukázusi országok beépítése az ESZP-be a kezdetektől fogva pozitív kritikának és tagállami egyetértésnek örvend, ezzel egy befolyásosabb, értékteremtő EU reményét generálva. A szerepvállalás továbbá egy fontos üzenetet hordoz, miszerint az Unió nem csupán érdekeinek kiterjesztésében, hanem a konfliktus által feldúlt országok demokratizálásában és egyben életképes gazdaságok teremtésében és érdekelt.⁶⁷

A hatékony érdekérvényesítés és értékek terjesztése céljából döntő szerepet játszik az *adminisztratív példa* statuálása, mely a tagállamok értékeit a célországokéval összehangolva csupán akkor működhet hitelesen, ha ezen értékek az Unión belül kellően megbecsült szerepet töltenek be. Ennek fényében az EU hitelességét rontja a konfliktuskezelésben bárminemű belső, értékeken alapuló viszály. Koszovó függetlenségének elismerése 2008 februárjában az EU tagállamok által egy ilyen szituációt teremtett. Cselekedetével az EU ugyanis aláasta Azerbajdzsán területi integritással kapcsolatos, Uniós támogatással kapcsolatos reményeit.

A második mandátumát betöltő Dél-Kaukázusi Különleges Képviselő, Peter Semneby a 2010-es évek elején újfent egyre intenzívebb határmenti fegyveres konfliktusok hatására meg kívánta erősíteni Brüsszel pozícióját és befolyását a régióban. A térségben meghatározó szerepet betöltő *EBESZ minszki csoportjának* álláspontja szerint viszont az EU mintegy delegálta szerepvállalását Franciaországnak, ezzel – még ha Franciaország valóban fontos szerepet tölt is be – ideiglenesen aláásva az Unió hitelességét a térségben.⁶⁸

Az EU szerepe összefonódik a minszki csoportéval, amelyben Franciaország társelnöki szerepet tölt be (az USA és Oroszország mellett), ugyanakkor a többi társelnök miatt az Unió

⁶⁵ WOLFF, S. (2007): The European Union and the Conflict over Nagorno-Karabakh Territory. Report prepared for the Committee on Member States' Obligations, Parliamentary Assembly of the Council of Europe, Berlin, 6. oldal

⁶⁶ POGHOSYAN, A. (2010): EU's current and possible role in the Nagorno-Karabakh conflict resolution process. Caucasus Edition: Journal of Conflict Transformation, (2), 4. oldal

⁶⁷ NURIYEV, E. (2007): EU Policy in the South Caucasus: A view from Azerbaijan. CEPS Working Documents, 7. oldal

⁶⁸ DE WAAL, T. (2010): Remaking the Nagorno-Karabakh peace process. Survival, 52(4), 170. oldal

csupán indirekt módon képes érdekeit érvényesíteni.⁶⁹ Az első két különleges képviselő (Talviti és Semneby) a 2000-es évek elején fáradhatatlanul próbálkozott Brüsszelt, ezáltal az Európai Uniót magát beiktatni a minszki csoportba, sajnos sikertelenül, hiszen Párizs sosem adott esélyt erre Brüsszelnek. Ennek okaért az EU hosszú ideig csupán a konfliktust követő rehabilitációra és békefenntartásra fókuszálta törekvéseit. De mivel az 1994-es tűzszünet óta nem született formális megállapodás a felek között, így azok nem igényeltek békefenntartókat sem.

A konfliktus eszkalációjának megelőzését tűzték ki céljuknak az úgynevezett *társulási megállapodások*. Ezek az ukrán forradalom idején a Dél-Kaukázusban egyre elterjedtebb módszerei lettek a békés együttélés és a kompromisszumok előkészítésének a konfliktusoktól fűtött területeken. Az Unió területi integritással kapcsolatos bizonytalan lépései miatt elégedetlen Azerbajdzsán viszont visszautasította a 2013-ban iktatandó társulási megállapodás aláírását.⁷⁰ Baku elégedetlensége közel felháborodássá alakult, amikor az EU 2014-ben az Oroszország által annektált Krím-félsziget ügyében határozott álláspontot foglalt, ugyanezen évben viszont, a folytonos összetűzések ellenére sem tudott határozottan fellépni Hegyi-Karabah ügyében.⁷¹ Mindazonáltal az EU megértette Azerbajdzsán elégedetlenségét, és biztosabb álláspont kidolgozásán kezdett törekedni. A keleti partnerség 2017-es csúcstalálkozója valós fordulópontot hozott ez ügyben. Az örömeinek tüntetése ellenére az Unió ekkor (a 2008-as év eseményeiből okulva) együttes nyilatkozatot tett közzé, melyben elismerte a keleti partnerség minden tagjának területi integritását.⁷² Ezt az azeri elnök, İlham Aliyev és kabinete országuk diplomáciai és jelentős béketeremtési sikerének ismerte el.

Azerbajdzsán területi integritását illetően az EU továbbra is következetesen lép fel. 2020. május 11-én a tagállamok külügyminiszterei megállapodtak a keleti partnerséggel kapcsolatos, 2020 utáni időszakra vonatkozó rendelkezésekben, melyek megerősítették a partnerség tagjainak szuverenitását és területi integritását. Ezáltal – a katonai konfliktust megelőző – legutóbbi azeri

⁶⁹ WOLFF, S. (2007): The European Union and the Conflict over Nagorno-Karabakh Territory. Report prepared for the Committee on Member States' Obligations, Parliamentary Assembly of the Council of Europe, Berlin, 7. oldal

⁷⁰ VOCAL EUROPE (2017.12.20): *Outcomes of the Eastern Partnership Brussels Summit for Azerbaijan*, Elérhető: <https://www.vocaleurope.eu/outcomes-of-the-eastern-partnership-brussels-summit-for-azerbaijan/>, megtekintés: 2021. 10. 30.

⁷¹ ANEWS.AZ (2015.05.25.): *Azerbaijan Objects to Riga Summit Joint Declaration*, Elérhető: <https://anews.az/en/azerbaijan-objects-to-riga-summit-joint-declaration/>, megtekintés: 2021. 11. 05.

⁷² THE EUROPEAN COUNCIL (2019.07.10.): *Remarks by President Donald Tusk after His Meeting with Prime Minister of Armenia Nikol Pashinyan*, Elérhető: www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2019/07/10/remarks-by-president-donald-tusk-after-his-meeting-with-prime-minister-of-armenia-nikol-pashinyan/, megtekintés: 2021. 09. 25.

közvélemény-kutatás már az EU-t tartotta a konfliktuskezelésben legmegbízhatóbb nemzetközi entitásnak.⁷³

3.3 Kapcsolat az elsődlegesen érintett felekkel, globális aktorokkal

Az Európai Bizottság és Azerbajdzsán között már 2006-ban megkezdődtek a tárgyalások az EU által támogatott energiabiztonsággal kapcsolatos projektekben való azeri részvétel ügyében. A bilaterális kapcsolatok könyvében új fejezetet nyitottak meg az azeri elnök, *Ilham Aliyev* és az EB (akkori) elnöke, *Jose Manuel Barroso*; az EU közös biztonság-és védelempolitikai főképviselője, *Javier Solana*; az EP elnök, *Josep Borrell Fontelles*; uniós energiaügyi biztos, *Andris Piebalgs* és egyéb brüsszeli diplomaták között folytatott tárgyalások. A motivációt az Európai Unió részéről nem nehéz megtalálni. A Dél-Kaukázus megfelelő tranzitfolyosóként szolgálna az EU egyes tagállamai számára, ezáltal kőolaj és gáz szállításában csökkentené a függőséget a Perzsa-öböl térségétől és Oroszországtól.⁷⁴ Ezért tehát a konfliktusrendezés tulajdonképpen előfeltétele az energiaexport-útvonalak diverzifikációjának.

Az EU mind Azerbajdzsán, mind Örményország felett rendelkezik bizonyos mértékű gazdasági befolyással, hiszen értékes kereskedelmi partner szerepét tölti be a régióban. Azerbajdzsán pedig, óriási kőolaj és földgáz erőforrásaival különösen érdekelt az EU-val ápolt kedvező kereskedelmi viszonyban. Ezen viszony kialakítását ugyanakkor nehezíti az Azerbajdzsánból Európába földgázt szállítani kívánó vezetékrendszer projektjének 2013-as, végleges megszüntetése.⁷⁵

Oroszországnak, mint a térség mai napig legbefolyásosabb hatalmának szerepe megkerülhetetlen a konfliktus alakulásában és az Európai Unió béketeremtési törekvéseiben. Moszkva ugyanis a kezdetektől fogva igyekszik megerősíteni a kaukázusi régióban betöltött szerepét, azon belül az Azerbajdzsánnal ápolt kapcsolatait azáltal, hogy saját maga számára jelentős helyet vív ki a gazdaság stratégiai ágazataiban. Az oroszok ezen túlmenően aktív fegyverkereskedelmet folytatnak mind Örményországgal, mind Azerbajdzsánnal, olyan nehéz fegyvereket érintően, melyek kereskedelmére az *Európai hagyományos fegyveres erőkről* szóló

⁷³ MUSTAFAYEV, E. (2021): EU Values and Interests in the Resolution of Nagorno-Karabakh Conflict. Insight Turkey, 23(2), 65-81. oldalak

⁷⁴ *Azerbajdzsán már 2006-ban több, mint 1.2 millió tonna nyersolajat szállított az EU tagállamaiba Novorosszijszk-en keresztül. Ennek legnagyobb haszonélvezői az orosz Gazpromtól nagyban függő Franciaország és Németország.* Bővebben: NURIYEV, E. (2007): EU Policy in the South Caucasus: A view from Azerbaijan. CEPS Working Documents, (272).

⁷⁵ JANSSEN, D. (2012): The Impact of the European Union on the Nagorno-Karabakh Conflict. Turkish Policy Quarterly, 11(1), 158. oldal

szerződést (CFE) rendelkezései által regulázott EU nincs felhatalmazva.⁷⁶ Az orosz befolyásának kezdetleges lebecsülése, mint a NATO erőinek kiterjesztése Moszkvától csupán 600 kilométerre bármiféle orosz fenyegetés hiányának ellenére; nyílt próbálkozások Oroszország kizárására a régió olajkereskedelméből- és transzportjából, a kaukázusi projektekből; illetve a Grúzia és Azerbajdzsán NATO-ba való felvételének (egyébként viszontagságos) kérdése még a liberális orosz elitet is elbizonytalanította a Nyugat együttműködési törekvéseinek hitelességében.⁷⁷ Így tehát az EU külpolitikája Azerbajdzsánt illetően azon dilemma által dominált, hogy vajon stratégiai lépései hogyan befolyásolják közvetett módon az EU-Oroszország kapcsolatokat.

A 2020. szeptemberében történtek fényében felismerhető, hogy a konfliktusnak az EU részéről nincs katonai megoldása; a nemzetközi jog és alapelvek azok, melyek tehát az Unió diplomáciájának és béketeremtésének legfőbb eszközeit képezik. Felmerülhet a kérdés: vajon az EU több sikert tudna-e elérni a dél-kaukázusi régióban, ha felajánlaná a térség országainak felvételét az Unióba? Ahhoz nem fér kétség, hogy ez az EU egyik, ha nem legerősebb külpolitikai eszköze. Törökország bizonytalan státusza a felvételre váró tagok listáján viszont erősen cáfolja ezen taktika életképességét. Azerbajdzsán és Örményország földrajzi elhelyezkedése és etnikai összetétele révén ez a forgatókönyv csupán Törökország felvételét követően kerülhet szóba. Az EU tehát napjainkig fő prioritásként kezeli a társelnökökkel való együttműködést a Helsinki Záróokmány által megfogalmazott elvek szerinti tartós és biztos alapokon álló béke megteremtésének érdekében.⁷⁸

Október 5-én az EBESZ minszki csoportjának társelnökei, Franciaország, Oroszország és az USA együttes nyilatkozattal szólították fel a feleket, hogy tegyék le a fegyvereiket. Az orosz elnök, Vlagyimir Putyin számos alkalommal beszélt telefonon az örmény miniszterelnökkel, Nikol Pashinyan-al a konfliktus lazításának, illetve a törökök Azerbajdzsánt segítő cselekedeteinek elítélése céljából. Ezen felül Putyin 2020. október 7.-én az azeri elnökkel,

⁷⁶ JANSSEN, D. (2012): The Impact of the European Union on the Nagorno-Karabakh Conflict. Turkish Policy Quarterly, 11(1), 160. oldal

⁷⁷ GRIGORIAN, A. (2003): The EU and the Karabakh conflict. Baev, Pavel et al., The South Caucasus: a challenge for the EU. Chaillot Paper, 3. oldal

⁷⁸ MUSTAFAYEV, E. (2021): EU Values and Interests in the Resolution of Nagorno-Karabakh Conflict. Insight Turkey, 23(2), 65-81. oldalak

Ihlam Aliyev-el konzultált hasonló módon a civil területek bombázásának megállítása gyanánt.⁷⁹

Szergej Lavrov orosz külügyminiszter mind Bakuval, mind Jerevával megismételte ezen beszélgetéseket, megerősítve Oroszország szerepét és biztosítva a feleket a konfliktus stabilizálásáról (és egyesek szerint megvédve országát az iszlám menekültek beáramlásától). A 2020 júliusától decemberéig az Európai Unió Tanácsa elnökeként funkcionáló Németország nem habozott belépni a béketeremtés játszmájába. Október 8-án a német külügyminiszter, Heiko Maas párbeszédet folytatott a török külügyminiszter, Mevlüt Çavuşoğlu-val a Hegyi-karabahi konfliktus helyzetéről. Ugyanakkor az EBESZ társelnöki pozíciót betöltő Franciaország kedvezőbb kapcsolatokkal rendelkezik Törökországgal, mint Berlin, ezáltal jelentős érdembeli különbségeket teremtve az egyik két legbefolyásosabb EU tagállam között.⁸⁰

3.4. Összefoglalás

Az Unió szerepvállalása tagállami *kohézió* szempontjából napjainkig bizonytalan eredményeket mutat. Oroszország gazdasági nyomása, és Európa orosz földgáztól való függése aláássa a tisztán értékeken és globális stratégia érdekén alapuló konfliktuskezelést (Európa földgázimportja 2020-as adatok alapján 43%-ban Oroszországtól származik – Hazánk földgázellátása 43, Németországé 49, Franciaországé pedig 24%-ban függ az orosz importtól)⁸¹. Ezt a függést az *Északi Áramlat-2* gázvezeték megépítése csupán tovább növelné.⁸² Az egységes szerepvállalást hátráltalja továbbá az Unión belül jelenleg dúló konfliktus bizonyos demokratikus értékek alkalmazását és tiszteletben tartását illetően.

E szituáció nagyban kihat az Unió *hitelességére*. A belső viszályok, illetve az Unió sokáig határozatlan értékképviselője az örmények önrendelkezési jogát és Azerbajdzsán területi integritását illetően mind a média, mind a közvélemény szemében határozatlan szereplőként tűntették fel az EU-t. A felek érthető módon hezitáltak elfogadni az EU fellépését

⁷⁹ Itt érdemes említést tenni Azerbajdzsán 1994-2020-ig terjedő időszakban való viselkedéséről, mely végig a konfliktus békés úton való rendezése iránti törekvést tükrözte. Ezáltal talán tisztább képet kaphatunk a szeptember 27-én történetekkel kapcsolatban.

⁸⁰ RÁCZ, A. (2020): War in Nagorno-Karabakh: A two-track strategy for the EU, 3. oldal

⁸¹ AGENCY FOR THE COOPERATION OF ENERGY REGULATORS (2021.09.06.): Share of gas supply from Russia in Europe in 2020, by selected country [Graph]. In Statista. Retrieved September 18, 2021, Elérhető: <https://www.statista.com/statistics/1201743/russian-gas-dependence-in-europe-by-country/>, megtekintés: 2021. 09. 30.

⁸² KOMMERSANT (2021.09.10.): Северный поток-2» полностью построен, Elérhető: <https://www.kommersant.ru/doc/4978362>, megtekintés: 2021. 09. 30.

szomszédságának perifériáján. A keleti partnerség területi integritást megerősítő 2017-es csúcstalálkozója és a tagállamok kitartása ekkor hozott döntésük mellett viszont jobb fényt vet az Unióra Azerbajdzsán szemében.

Ez vice versa nem mondható el az örmények oldaláról. Az EU *pártatlanságával* kapcsolatosan megosztó kérdéskört képez Azerbajdzsán területi integritásának kérdése. A Franciaországban, Németországban, Oroszországban és USA-ban is nagy számban megtalálható örmény diaszpóra⁸³ nyomásának és elégedetlenségének – illetve Macron sértő fellépésének – ellenére az EU ezen esetben a keleti partnerség elveiben kivetített értékei által megkötve találta magát.

Az Európai Unió, Hegyi-karabahi szerepvállalásában kétségtelenül az Odaira szerinti *passzív kommunikátor* szerepét vette magára. Ugyan az ESZP cselekvési tervei és a két országgal kötött társulási megállapodások részben jogi útra kívánták terelni a viszály megoldását (gondoljunk például a népi önrendelkezés és területi integritás jogára), az EBESZ minszki csoportjában betöltött szegényes francia szerep és az EU Dél-Kaukázusi Különleges Képviselőjének limitált funkciója, tetőzve Oroszország gazdasági befolyásával ellehetetleníti a manipulátori szerep betöltését.

A közreműködő felek segítségére hagyatkozáson túl van még egy lehetőség az EU számára: a *diplomatie parallèle*, avagy a kétvágányos diplomácia⁸⁴. Ezen módszer célja a hatékony közvetítés, párbeszéd és diplomáciai kapcsolatok ápolása nem csupán Örményországgal és Azerbajdzsánnal, hanem egyben Hegyi-Karabah-al, Oroszországgal és Törökországgal. Ez a megfelelő mértékig megkönnyítené Törökország együttműködését az EBESZ minszki csoportjának társelnökeivel.⁸⁵

⁸³ COHEN, ROBIN (2010): *Global Diasporas: An Introduction*. Routledge, 48–63. oldalak

⁸⁴ *Kielégítő magyar nyelvű szakirodalom hiányában saját fordítás.* A fogalomról bővebben lásd: LEJEUNE, M. (2005): *La chasse, un instrument de diplomatie parallèle?*. *Diplomatie*, (17), 82-85. oldalak

⁸⁵ RÁCZ, A. (2020): *War in Nagorno-Karabakh: A two-track strategy for the EU*, 5. oldal

4. MINDANAO⁸⁶

4.1. Előzmények

A több, mint 7000 szigetből álló Fülöp-szigeteki „*moro-konfliktus*”⁸⁷ egészen a 16. századi Spanyol kolonizációig vezethető vissza. A régió Luzon utáni második legnagyobb szigetét, Mindanaot már a 14. században benépesítették az arab kereskedők, akik a kezdetektől fogva elnyomva érezték magukat a nyugati katolikus hódítók fejlett közigazgatása és társadalmi struktúrája által. Ez a folyamat egészen a 20. század elejéig kitartott, a Fülöp-szigeteki kormány ugyanis szerteágazó programok keretei között ösztönözte a nyugati keresztények betelepítését a szigetország területére egészen addig, míg a muszlim közösség kisebbségi státuszba nem került, illetve el nem hagyta történelmi otthonát.⁸⁸ Napjainkban Mindanao lakossága meghaladja a 23 millió főt, köztük muszlim, katolikus és őslakos (*indigenous people-IP*) polgárokkal. A sziget lakosságát 21%-ban teszik ki a muszlimok (2019-es adat), akik szuverenitásuk képviselőjének érdekében megalkották a *Moro Nemzeti Felszabadítási Front*-ot (*MNLF*).⁸⁹ A Fülöp-szigetek 10 legszegényebb régiója közül 7 Mindanao területén található meg. Nem meglepő módon, ezen tényezők nagyban hozzájárulnak a társadalmi feszültség fokozódásához.⁹⁰

Számos békekötési kísérlet és kudarc után az MNLF és a kormány 1996-ban megkötötte első békeszerződését, amely megteremtette az első modern kori mindanaoi autonóm muszlim közösséget (*Autonomous Region in Muslim Mindanao-ARMM*). Az 1984-ben alakult, MNLF-nél jóval radikálisabb *Moro Iszlám Felszabadítási Front (MILF)* ugyanakkor egyre nagyobb

⁸⁶ Az egész fejezet, alfejezeteivel együtt megegyezik a szerző 2021-ben, egyetemi Intézményi Tudományos Diákköri Konferencián előadott „Az Európai Unió diplomáciája napjaink civilizációs törésvonal-konfliktusaiban” című dolgozatának ugyanezen fejezetével.

⁸⁷ Tudatosan használom a „*moro*” kifejezést az ismertebb, ugyanakkor nem azonos jelentésű „*mór*” megfelelője helyett; részben Huntington, részben pedig azon történelmi tényező révén, miszerint az autentikus „*mór*” nép leginkább az Ibériai-félszigeten, illetve Észak-Afrika területén élő muszlimokat jelenti, míg a „*moro*” specifikusan Fülöp-szigeteki muszlim lakosra utal. Bővebben: HUNTINGTON, SAMUEL P. (1998): *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. New York: Touchstone, 11. fejezet

⁸⁸ HOUVENAEGHEL, J. (2015): *The European Contribution to the Mindanao Peace Process*. European Institute for Asian Studies Briefing Paper, 1, 9. oldal

⁸⁹ Az MNLF 1970-ben, egy új generációs muszlim katonai vezetőség által lett megalapítva. A szervezet a „*Moro őshaza*” visszahódítását tűzte ki céljául a keresztény leszármazottaktól. Lásd bővebben: ODAIRA, T. (2009): *The effectiveness of third-party mediation in internal armed conflicts: Cases of Mindanao and Aceh*, 36. oldal

⁹⁰ EUROPEAN COMMISSION (2019): *Action Document For Mindanao Peace And Development Programme (MINPAD)*, Part 1, 8. oldal, Elérhető: https://ec.europa.eu/international-partnerships/system/files/aap-financing-philippines-addendum-annex-c-2019-7218_en.pdf, megtekintés: 2021. 09. 23.

népszerűségnek örvend a továbbra is elégedetlen muszlimok körében.⁹¹ 2000-ben a felek megszüntették a fegyverszünetet, mely csupán négy hónap alatt a MILF vereségéhez vezetett. Ennek ellenére a kormány tisztában volt a ténnyel, hogy az iszlám közösség továbbra is küzd majd függetlenségéért, kultúrájáért. Arra viszont a vereségen keresztül a MILF is rájött, hogy ezen harc fő eszköze a jövőben nem a fegyveres fellépés lesz. A 2008-as világválság okozta szegénység révén Mindanao szigetét 500 ezer lakos volt köteles elhagyni, ezzel korunk egyik legjelentősebb humanitárius tragédiáját előidézve.⁹² Az ezen események, és a folyamatos konfliktus okozta kimerültség eredményeképp 2014-ben aláírt *Bangsamoro Átfogó Megállapodás* egy új fejezetet nyit a konfliktus könyvében, mely által a felek eddig példátlan mennyiségű kompromisszumokon keresztül egy lépéssel közelebb kerülhetnek a fenntartható békéhez.⁹³

Az Unió az 1980-es évek óta folyamatosan jelen van a béketeremtés és konfliktusrendezés folyamatában. Kiemelkedő szerepet töltött be Brüsszel és Manila érdekeinek képviselésében – és kiegyensúlyozásában; illetve humanitárius segélyek és fejlesztések biztosításában. Ahogyan a 2000-es évek elején az agresszió növekvő tendenciát mutatott, az EU újfent prioritásként kezelte a mindanaoi békeprogramot.⁹⁴

4.2. EU szerepvállalás és eszközei

Az Európai Unió szerepvállalása Mindanao területén egy egyedi és értékes bizonyítéka annak, hogy az EU lehet hatékony békepartner területétől akár 10 000 km-re.⁹⁵ Szerepvállalásának első két évtizedében az Unió – ugyan még nem közvetlenül a békeprogramra fókuszálva – csaknem 110 millió euróval támogatta a régió vidékfejlesztését és a szegénység enyhítését, ezen felül jelentős összegekkel segítve a helyi közösségi fejlődést a konfliktus által feldúlt területeken. Az ARMM-központú fegyveres összecsapások drasztikus növekedése 2000-ben, 2003-ban és 2008-ban kétségtelenül kihatottak az Unió ezen régiót érintő támogatásaira.⁹⁶ A szegénység,

⁹¹ Ibid. 10. oldal

⁹² HERBOLZHEIMER, K. (2015): The peace process in Mindanao, the Philippines: evolution and lessons learned. The International Relations and Security Network, 4. oldal

⁹³ HOUVENAEGHEL, J. (2015): The European Contribution to the Mindanao Peace Process. European Institute for Asian Studies Briefing Paper, 1, 8. oldal

⁹⁴ MacDonald, Alistair. Interview by Jeffrey Houvenaeghel. Brussels, March 10, 2014

⁹⁵ HOUVENAEGHEL, J. (2015): The European Contribution to the Mindanao Peace Process. European Institute for Asian Studies Briefing Paper, 1, 10. oldal

⁹⁶ ORGANISATION FOR ECONOMIC CO-OPERATION AND DEVELOPMENT (OECD) (2011.06.): Evaluation of the European Commission's Cooperation with the Philippines. Volume 1, European Commission, Volume 1, European

bűnözés, emigráció és mezőgazdasági produktivitás mércéi egyre negatívabb értékeket mutattak. Ezek mind az EU-s támogatások legfőbb célterületei.⁹⁷ Számokban kifejezve, a 2000-es év összecsapásai 2,48 millió eurónyi kárt okoztak mezőgazdaság; 4,1 millió kárt pedig infrastruktúra terén. A 2003-as konfliktus valamennyivel kevesebb, 2,6 milliós veszteségekkel járt, egy humanitárius katasztrófával egyetemben, mely során 3,5 millió polgár kényszerült elhagyni otthonát.⁹⁸

Ennek fényében a MILF már 2008 szeptemberében felkereste a kirendelt EU delegációt, kifejezve támogatását a konfliktus nemzetközi szintre emelése iránt, illetve támogatva az Unió szerepvállalását, mint potenciális béketeremtő. Ez a moro-k oldaláról egyértelmű jele annak, hogy komolyan veszik a viszály békés rendezését, illetve, hogy elismerik azt a tényt, miszerint a hatékony vitarendezéshez szükséges egy kiterjedt nemzetközi kapcsolatokkal és gazdasági befolyással rendelkező aktor. Az Unió szerepe ezen időszak alatt fokozatosan fejlődött és kimélyült a konfliktusban. Az kezdetleges finanszírozóból és humanitárius segélyezőből egyre inkább bizalomépítő, *civil társadalmi szervezetekkel (CSO-k)* együttműködő (és aktívabb részvételre ösztönző), tűzszüneti megállapodásokat megfigyelés alatt tartó funkciót töltött be. Dicséretre méltó koherenciával vállalnak egységes szerepet a tagállamok Svédországtól egészen Spanyolországig – például a Mindanao Újjáépítési és Fejlesztési Vagyonkezelői Alap támogatásával.⁹⁹ 2008-ban létrejött továbbá a *Stabilitási Eszköz*, mely az EU céljainak gyakorlati megvalósítását és programok kidolgozását tűzte ki céljául. Ezáltal ez érintett felek egyre növekvő bizalommal fordultak hozzá, mint semleges és pártatlan, imperialista célokat mellőző, hosszú távra elkötelezett békepartnerhez.

A *Fülöp-szigeteki EU delegáció* kezdeményezéseit Brüsszel mindvégig támogatta a hatékony információmegosztásnak köszönhetően. Ahogyan az Unió hatásköre fokozatosan kiterjedt a *Stabilitási Eszközhöz* (ifs) keresztül, a Fülöp-szigeteki EU delegáció a tagállamok élén találta magát a konfliktusrendezésben. Az alacsony tagállami érdekeltség miatt ugyanis egyik ország

Commission, 26 – 27 oldalak, Elérhető: <https://www.oecd.org/derec/ec/Evaluation-of-the-European-Commission-Cooperation-with-the-Philippines-Annexes.pdf>, megtekintés: 2021. 10. 25.

⁹⁷ WORLD BANK (2005): The Mindanao Conflict in the Philippines: Roots, Costs, and Potential Peace

Dividend, 1-2. oldalak, Elérhető: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/701961468776746799/pdf/31822.pdf>, megtekintés: 2021. 10. 28.

⁹⁸ INTERNAL DISPLACEMENT MONITORING CENTRE (2014): Can Mindanao's new peace agreement help end displacement? Elérhető: <http://www.internal-displacement.org/blog/2014/can-mindanaos-new-peaceagreement-help-end-displacement>, megtekintés: 2021. 11. 01.

⁹⁹ MACDONALD, A., & VIÑALS, G. M. (2012): The EU and Mindanao: Innovative avenues for seeking peace. Inst. for Security Studies, 3. oldal

sem illetve komoly kritikával, vagy rendelkezett ellenvéleménnyel. Hasonló módon, a Mindanao területén szerteágazó EU missziók megfelelő koordinációnak és egyetértésnek örvendtek az EU, tagállamok, illetve az EU küldöttségek vezetői között.

Az Európai Unió napjainkig a mindanaoi békefolyamatok legfontosabb globális fejlesztési partnere, megkerülhetetlen humanitárius donorja. Az EU 2019-ben közzétett, Mindanot érintő cselekvési programja (MINPAD)¹⁰⁰ magába foglalja azon megvalósítandó célokat, melyekkel az EU Globális Stratégiájában közvetve találkozhattunk. Ez a MILF/MNLF és a kormány közti tűzszünet és szerződések felülvizyázatan túl a fegyveres alakulatok leszereltetése, a kormányzati szervek fejlődésének elősegítése példa statuálásával, illetve a társadalmi kohézió erősítése. Ezáltal a társadalmi és politikai rendszerek ellenálló képessége jelentősen növekedne, a demokratizálódást elősegítve; egyben a nők és gyermekek társadalmi szerepét kiterjesztve. Az EU továbbá aktívan támogatja a békeprogram regionális résztvevőinek *tisztességes munka, kisebbségi jogok, női egyenjogúság, gyermekmunka tilalma, környezetbarát megoldások*, illetve a vállalkozások *társadalmi felelősség* iránti elköteleződését. Ezen felül szerepet kap a *2017-2022-es Fülöp-szigeteki Fejlesztési Tervben a jogállamiság és inkluzív növekedés*. A mezőgazdaság fejlesztése és a klímaváltozásra való felkészülés is fontos szerepet kapnak az Unió Fülöp-szigeteket érintő hosszú távú terveiben.¹⁰¹ Ezek mind azon nyugati értékek közé tartoznak, melyekkel az EU a globális stratégiájának kielégítésén túl egyben a nyugati civilizáció értékrendjét terjesztheti ki és erősítheti meg a régióban.

A konfliktusban továbbá fontos szerepet töltenek be a *lakóhelyük elhagyására kényszerülő emberek (IDP-k)*, akik a legszegényebb szektorokból szorultak ki az állandó konfliktus miatt. Emellett az *óslakosok (IP-k)* igényei, jogai és jóléte biztosítva lesz egy átfogó kultúrát -és jogokat érintő tervezés részeképpen. A konfliktus által fogvatartott közösségek számára a szegénység révén nem elérhetőek az olyan alapvető szolgáltatások sem, mint az oktatás, munkalehetőség vagy éppen az élelmiszer maga. Az IDP-k, munkanélküli fiatalok, nők és gyermekek száma 2019-es adatok alapján meghaladja az egy millió főt (31 menekülttáborra elosztva). A korábbi, beilleszkedésre nem, vagy csak nehezen képes harcosok száma csak az iszlám oldalon közel 40 ezer. Az EU MINPAD-ban összefoglalt munkateremtő programjai

¹⁰⁰ Mely céljai a 2030-ig elérendő Fenntartható Fejlesztési Célokhoz (FFC-k), illetve az EU Globális Stratégiájához és Európai Közösség fejlesztési politikájához is igazodnak.

¹⁰¹ MINDANAO PEACE AND DEVELOPMENT PROGRAMME (MINPAD) (2019): ACA/2019/039-903 and ACA/2019/042-190 Financed under the Development Cooperation Instrument, 8. oldal. Elérhető: https://ec.europa.eu/international-partnerships/system/files/aap-financing-philippines-addendum-annex-c-2019-7218_en.pdf, megtekintés: 2021. 11. 12.

középpontjában jelenleg a több, mint 500 ezer, munkáját elveszített kigazda és halász szerepel.¹⁰²

A *nemi perspektíva* továbbra is az egyik legmarkánsabb nyoma a nyugati értékeknek a konfliktusban. Ezen kérdéskörben az EU komplementaritásra törekszik a partnerszervezetek között. Az Unió által finanszírozott, IDP-k foglalkoztatását támogató, 2012-től 2014-ig tartó projekt bebizonyította, hogy a konfliktus által érintett nők életkörülményei jelentősen javulhatnak a kis vegyesgazdálkodások infrastrukturális fejlődése, ökológiai termelés és haltenyésztés révén; tulajdonképpen tehát az EU által támogatott területek fejlődésének eredményeképpen. Ez bizonyítja az egyenjogúsítás és a megkülönböztetések eltörlésének hatékonyságát.¹⁰³ Ezen kérdéskört kiegészítve az EU egyre növekvő hangsúlyt fektet az emberi jogokra az *Emberi Jogok és Demokrácia Országstratégiájában* (2021-2024), mely legrelevánsabb pontjai a Fülöp-szigetekre vonatkozóan a polgári és demokratikus szféra erősítése, információ elérhetőségének biztosítása, gyermekjogok, illetve a nemek közti egyenlőtlenségek és az őslakosok (IP-k) diszkriminációjának felszámolása. Az *EU demokráciával és az emberi jogokkal kapcsolatos harmadik cselekvési terve* 2020-2024-re vonatkozóan egy átfogó modellt állít fel, egy egész fejezetet szánva a Fülöp-szigeteknek, mellyel kapcsolatos teendőket a Tanács 2021. június 21.-én tárgyalta meg. Döntés született az eddigi partnerekkel való együttműködés elmélyítéséről (mint például az ENSZ Emberi Jogi Bizottsága). Ezen felül a kirendelt delegáció 8 Fülöp-szigeteki nyelvre is lefordította az *Európai Unió emberi jogok védelmezéséről szóló iránymutatásait* (Hiligaynon, Cebuano, Tagalog, Ilokano, Meranaw, Bicol, Kapampangan and Waray/Leyte).¹⁰⁴

A 2014-ben, Moro Iszlám Felszabadítási Front és a Fülöp-szigetek kormánya által aláírt Bangsamoro Megállapodás elsősorban a békét és stabilitást tűzte ki céljául a régióban; a fegyveres konfliktus megszüntetésén keresztül. Ezen felül a felek megállapodtak az emberi jogok megerősítéséről, a szociális, gazdasági és politikai egyenlőtlenségek felszámolásáról. A

¹⁰² Ibid. 9. oldal

¹⁰³ MINDANAO PEACE AND DEVELOPMENT PROGRAMME (MINPAD) (2019): ACA/2019/039-903 and ACA/2019/042-190 Financed under the Development Cooperation Instrument, 10. oldal, Elérhető: https://ec.europa.eu/international-partnerships/system/files/aap-financing-philippines-addendum-annex-c-2019-7218_en.pdf, megtekintés: 2021. 11. 12.

¹⁰⁴ EUROPEAN EXTERNAL ACTION SERVICE (2014-2020): Multi-annual Indicative Programme for The Philippines, Elérhető: https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/7709/node/7709_de, megtekintés: 2021. 11. 01.

megállapodás továbbá kiemeli a demokrácia és kollektív jogok stabilizációjának fontosságát,¹⁰⁵ ezzel jelezve a nyugati értékek jelenlétét a hosszútávú béketeremtés folyamatában.

4.3. Kapcsolat az elsődlegesen érintett felekkel, globális aktorokkal

A Fülöp-szigeteki kormány a kezdetekben vonakodva ismerte el az EU-t, mint konfliktus rendezésében érdekelt közvetítőt. Az IDP-k számára biztosított támogatásokat ugyan a kormány elfogadta, viszont a humanitárius segélyezésen túl már bizonytalan álláspontot képviselt az Unióval szemben, ugyanis el kívánta kerülni a konfliktus nemzetközi vizekre evezését.¹⁰⁶ Mivel viszont az *EU átfogó megközelítése* nem csupán a konfliktus megszüntetését tűzte ki céljául, hanem a Mindanao régió, mi több, maga a Fülöp-szigetek fejlesztését és pénzügyi támogatását, így a kormány befogadta az Európai Uniót békeprogramjába.¹⁰⁷

Ennek fontos eleme volt, hogy Brüsszel 2016-ban arra a döntésre jutott, miszerint a *magánszektor* bevonása a béketeremtés folyamatába döntő szerepet játszhat a konfliktus alakulásában.¹⁰⁸ A békét támogató és befolyásos *CSO-k* (*Civil Society Organization/civil társadalmi szervezetek*) pénzügyi támogatásuk számottevő hányadát ugyanis ebből a szektorból nyerik el. Továbbá az esettanulmányokból kiindulva a magánszektor közbelépése sok esetben különleges alternatívákat kínál a konfliktusrendezésre (ilyen megoldás például az előző alfejezetben tárgyalt női foglalkoztatottság emelése a helyi vállalatoknál, ezáltal a humanitárius katasztrófa elkerülése és szegénység enyhítése). Ugyan a magánszektor az Európai Tanács által 2006-ban jóváhagyott *európai biztonsági stratégiában* még nem szerepel, a 2016-os *EU Globális Stratégiában* viszont már jelentős figyelmet kap, mint kulcsfontosságú aktor a civil társadalommal való kapcsolat elmélyítésében. A magánszektor, pénzügyi befolyásán kívül számos előnnyel rendelkezik a béketeremtés folyamatában. A *vállalati és társadalmi felelősség irányelve* (CSR) alapján az EU már kötött hasonló célú szerződéseket a magánszektor aktoraival. Ez viszont egyelőre nem éri el a többoldalú béketeremtéshez szükséges intenzitást. Az *európai gazdasági diplomácia* feladata tehát az, hogy kohéziót teremtsen ezen szektor

¹⁰⁵ The Comprehensive Agreement on the Bangsamoro (2014.03.27.), Elérhető: https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/PH_140327_ComprehensiveAgreementBangsamoro.pdf, megtekintés: 2021. 10. 28.

¹⁰⁶ MACDONALD, A., & VIÑALS, G. M. (2012): The EU and Mindanao: Innovative avenues for seeking peace. Inst. for Security Studies, 14. oldal

¹⁰⁷ BENRAÏS, L., & SIMON, J. (2016): Strengthening the EU Multi-stakeholder coherence in peacebuilding and conflict prevention: examples of good practices. Paris: ESSEC IRENÉ-Institute for Research and Education on Negotiation, 17. oldal

¹⁰⁸ WOSCAP (2016.06.23.): Roundtable on Civil Society, Private Sector, Economic Diplomacy – Questioning the Coherence of the EU External Action in Conflict Prevention and Peacebuilding, Brussels, 5. oldal

gazdasági aktoraival, illetve egyensúlyt teremtsen a globális stratégia és a gazdasági szektor irányelvei között.¹⁰⁹

Mára az EU a Fülöp-szigetek negyedik legnagyobb kereskedelmi partnere, 14,9 milliárd eurós forgalommal kizárólag a 2019-es évben.¹¹⁰ Az 2015-ös EU „Trade for All” stratégiájának keretében a kereskedelmi kapcsolatok kibővítése mellett az Unió régióspecifikusan kívánja biztosítani a gazdaság fejlődését és az emberi jogok tiszteletben tartását.¹¹¹

4.4. Összefoglalás

A tekintélyes földrajzi távolság és alacsony tagállami érdekeltség ellenére az Unió a körülményekhez képest hatásos békepartnerként lépett fel a konfliktusban. A női foglalkoztatottság megemlése, munkanélküliség csökkentése mellett a nők megkerülhetetlen szerepet játszottak magában a viszály rendezésében. A régióban vitathatatlanul a Fülöp-szigetek volt képes beiktatni az ENSZ Biztonsági Tanácsának 1325 (2000) sz. Határozatát, mely a nőkről, békéről és biztonságról rendelkezik. *Teresita Deles*, mint elnöki tanácsadó a Fülöp-szigeteknek, *Miriam Coronel* pedig mint első női, sikeres tárgyalócsapat-vezető vett részt a béketeremtésben. Mindemellett számos nő vezetett jogi tanácsadó csoportokat mind a MILF, mind a kormány oldaláról.¹¹²

A földrajzi távolság és részben ebből eredő alacsony tagállami érdekeltség meglepő módon tehát jótékonyan hatott az EU tagállamainak *kohéziójára*. Ennek köszönhető a számtalan projekt és eszköz, melyeket az Unió hasznosítani tudott a térségben.

A női egyenjogúság kiterjesztéséért tett (rendszerint) sikeres törekvések és az EU delegáció hatékony közvetítő munkája tették *hiteles* békepartnerre az Uniót. Ugyan az EU-t gazdasági érdekek fűzik a régióhoz, kiterjedt intézményi rendszere és hivatalos irataiban összefoglalt elvei (akár a Lisszaboni szerződés vagy maga a Globális Stratégia) biztosítják a Fülöp-szigeteket

¹⁰⁹ HELLY D., GALEAZZI G., PARSHOTAM A., GREGERSEN C., KOKOLO W. and SHERRIFF A.

(2015): Stepping up? Best practice in joint programming and prospects for EU joint cooperation strategies. Maastricht: ECDPM Discussion Paper 183. oldal

¹¹⁰ EUROPEAN COMMISSION (2021.06.02): *European Union, Trade in goods with Philippines*, Elérhető: https://webgate.ec.europa.eu/isdb_results/factsheets/country/details_philippines_en.pdf, megtekintés: 2021. 10. 30.

¹¹¹ EUROPEAN EXTERNAL ACTION SERVICE (2020.07.03.): *Philippines and the EU*, Elérhető: https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/1694/philippines-and-eu_de, megtekintés: 2021. 10. 30.

¹¹² HERBOLZHEIMER, K. (2013): *Muslim women in peace processes: reflections for dialogue in Mindanao*, Elérhető: <http://www.c-r.org/resources/muslim-women-peace-processes-reflections-dialogue-mindanao>, megtekintés: 2021. 10. 30.

arról, hogy a számukra nyújtott pénzügyi és intézményi támogatás mögött valós értékek és jóindulat, nem csupán nyers érdekek rejlenek.

A *pártatlanság* kérdése a Mindanao-konfliktusban tulajdonképpen nem okozott különösebb dilemmát sem az EU, sem az érintett felek számára. Ugyan a Fülöp-szigetek északi része Huntington szerint a Nyugathoz tartozik, az EU sikeresen lépett fel, mint neutrális közvetítő mind a muszlimok, mind a kormány érdekeit figyelembe véve. Ezt bizonyítja a muszlim és keresztény nők érdekeinek és munkalehetőségeinek egyenlő mértékű biztosítása.

Az Odaira által megfogalmazott pontok alapján az Európai Unió konfliktuskezelésében leginkább az *aktív kommunikátor* szerepet tölt be. Nem lehet elégszer hangsúlyozni a Fülöp-szigetek területére kirendelt Unió delegáció funkcióját ezen szerepkörben. Ez a szervezet nem csupán reprezentálta, hanem esetenként döntéseket hozott az EU nevében, melyek hozzájárultak a béke- és békefenntartás körülményeinek megteremtéséhez. Ezen felül az Európai Uniót tekinthetjük bizonyos szintig *jogalkotónak*, hiszen a már számos alkalommal kiemelt női egyenjogúság kérdésében sikeresen járt el az egyenlőség előmozdításában.

5. KONKLÚZIÓ¹¹³

Az Európai Unió rendkívül változatos módon, különféle „soft power”-t és „hard power”-t ötvöző, realista eszközökkel lépett fel a három civilizációs törésvonal-konfliktusban. Ezen gazdasági, politikai eszközök alkalmazása, vegyülve az Unió értékképviselésével – avagy *közös érdekek és értékek teremtésével* – mutatkozott meg számos irányelvben, többek között az EU Globális Stratégiájában (*biztonság, gazdasági fejlődés és értékvédelem*), az Európai Unióról szóló szerződésben (*emberi jogok kiterjesztése, demokrácia, önrendelkezés és egyéb értékek, béke promotálása*)¹¹⁴ sőt, már a 2007-ben aláírt Lisszaboni szerződésben (*humanitárius missziók, konfliktusmegelőzés -és békefenntartás, illetve béketeremtés és nemzetközi konfliktusok stabilizálása*). Ez önmagában nem jelenti, hogy az EU-nak speciális, a nyugati civilizáció fenntartására és befolyásának kiterjesztésére irányuló, átfogó stratégiája lenne. Az viszont kétségtelen, hogy szerepvállalásával és *multilaterális, liberális* értékképviselésével az Unió implicit módon „magára vállalja” a Nyugat képviselőjének szerepét a konfliktusokban.

¹¹³ Az egész fejezet, alfejezeteivel együtt megegyezik a szerző 2021-ben, egyetemi Intézményi Tudományos Diákköri Konferencián előadott „Az Európai Unió diplomáciája napjaink civilizációs törésvonal-konfliktusaiban” című dolgozatának ugyanezen fejezetével.

¹¹⁴ EURÓPAI UNIÓRÓL SZÓLÓ SZERZŐDÉS I. CÍM 3. cikk, Hivatalos Lap C 326, 26/10/2012 o. 0001 – 0390, Elérhető: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:12012E/TXT>, megtekintés: 2021. 11. 02.

Kohézió területén Hegyi-Karabah és Ukrajna esete kételyeket ébreszthet az Unió fellépését illetően. Ugyanis míg a moro-konfliktus esetében a nagy földrajzi távolság és alacsony tagállami informáltság paradox módon az EU koherenciáját erősítette, addig a földrajzilag és geopolitikailag közelebb (az EU kvázi „perifériáján”) fekvő Ukrajna és Hegyi-Karabah esetében az orosz gazdasági befolyás, illetve az Európai Unió, mi több, a Nyugat államainak közvetlen érdekei jelentettek akadályt az egységes konfliktuskezelés útjában. Ezek a közvetlen érdekek összeütközései voltak megfigyelhetők Azerbajdzsán kezdetleges, EU által támogatott demokratikus adaptációjában (mely végül kudarcba fulladt); az örmény önrendelkezési jog, illetve azeri területi integritás kérdése esetében (mindkét esetben meghatározó nyugati értékekről van szó), melyet azeri oldalról aláásott Koszovó függetlenségének Uniós elismerése; illetve a már terjedelmesen kitárgyalt gazdasági függőség Oroszországtól.

Az Unió *hitelessége* nem sérült különösebben a konfliktusrendezés folyamatában. Szerteágazó programjai és projektjei révén (melyeket az *EU szerepvállalás és eszközei* fejezetekben részletesen elemeztem) az EU *legitimitást* teremtett önmagának, ezen felül a *konfliktusban érintett feleknek* (vegyük csak példaként Mindanao esetét a női egyenjogúság és adminisztratív példamutatás területén, avagy az ukrán antikorrupciós törvényeket). Hegyi-Karabah és Ukrajna ügyében elmondhatjuk, hogy az Európai Unió szerepvállalását (a földgáz-függőség ellenére) készségesen fogadták az érintett felek. Emellett, a konfliktusok jövőjét tekintve talán még ennél is fontosabb tényező, hogy az EU szerepvállalásán keresztül a Nyugat önmagát megtartotta *hiteles stratégiai partnerként* Oroszország (mint az *ortodox civilizáció mag-állama*) szemében, a Fülöp-szigetekkel ápolta pozitív kapcsolat révén pedig tovább mélyítette gazdasági és politikai kapcsolatait Ázsiával.

A *pártatlanság* kérdése nem meglepő módon szintúgy Mindanao területén okozta a legkisebb problémát. Ugyan saját civilizációja¹¹⁵ volt az egyik közvetlen érintett, az Unió elkötelezte magát az institutionális és értékrendbeli reformok iránt (a „hard power” kényszerítő intézkedései helyett), melyeket napjainkig az ismétlődő humanitárius válság ellenére sikeresen visz véghez. Hegyi-Karabah-ot érintően bár az EU részlegesen feladta pártatlanságát, mikor kiállt Koszovó függetlensége mellett, ugyanakkor továbbra sem enged az európai örmény diaszpóra – avagy az azerieken keresztül gyakorolt orosz nyomásnak, és változatlanul kétoldalú

¹¹⁵ „Ez a „szabad világ”-ként, „Nyugat”-ként (...) ismert csoport magába foglalt sok nyugati társadalmat, de nyilvánvalóan nem az összeset, továbbá Törökországot, Görögországot, Japánt, Koreát, a Fülöp-szigeteket, Izraelt.” Bővebben: HUNTINGTON, SAMUEL P. (1998): *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. New York: Touchstone, 255. oldal

tárgyalásokat és párbeszédet folytat a felekkel – többnyire az *EBESZ minszki csoportján* keresztül. Ukrajna ügye viszont egyértelműen igazolja, hogy az Unió nem minden esetben érdekelt a teljes semlegesség képének fenntartásában, Ukrajnát pedig a jövőbeli EU-tagság reménye szorosan fűzi a Nyugathoz, egyben az Európai Unióhoz. Oroszország számára viszont a nyugati *univerzalizmus* könnyen tűnhet *imperialista* próbálkozásnak, ahogyan azt Huntington megjósolta.¹¹⁶ Orosz oldalról ezért nagyobb elköteleződés mutatasára, az EU-nak pedig érdekeinek oroszokhoz való igazítására – de legalábbis *optimalizálására* lenne szükség. Ez felveti a kérdést, miszerint ezáltal a Nyugat elismeri Oroszországot, és az általa képviselt ortodox civilizációt a régió fő hatalmaként? Nem feltétlen. Az EU, és vele a Nyugat csupán kompromisszumot köt egy megkerülhetetlen gazdasági és civilizációs hatalommal, hogy biztosítsa a fenntartható együttműködést és fejlődést egy civilizációs törésvonal mentén. Ennek értelmében „*Oroszországnak és a Nyugatnak újra kell definiálnia a két hatalom közti egyensúlyt, s az alapvető egyenlőség elismerése mellett egymás befolyási övezeteit is tiszteletben kell tartaniuk.*”¹¹⁷ Ezáltal tehát Oroszország elfogadná az EU – és a Nyugat – „terjeszkedését” Kelet-Közép-Európa nyugati, keresztény értékeket valló területeire.

Mindezek fényében tehát elégséges az elméleti alap és tényinformáció a hipotézisek igazolásához, avagy cáfolásához.

(1) *Az Európai Unió szerepvállalása a gazdasági és politikai érdekeinek megfelelően változik a civilizációs törésvonal-konfliktusokban.* A konfliktuskezelést illető bőséges információ, illetve harmadik országokkal ápoltság kapcsolat ismertetése révén láthatjuk, hogy ezen állítás csupán *részben igaz*. Igaz, hiszen Oroszország gazdasági és politikai szerepe Hegyi-Karabah és Ukrajna esetében is megkerülhetetlen, érdekeit így az Unió folyamatosan szemmel kell, hogy tartsa. Mindanao ügyében pedig az Ázsiával ápoltság kapcsolat javítása megtalálható az Unió hosszú távú céljai között. Viszont csakis részben igaz, hiszen a gazdasági és politikai *érdekek* sokkal inkább a konfliktuskezelés *velejáráó komponenseként*, mint fő motiváló tényezőként merülnek fel. Az EU tehát stabilitást és értékek képviselését vegyítő módon lép fel ezen helyzetekben.

(2) *Az Európai Unió csupán saját perifériáján belül képes hatékony szerepvállalásra.* Míg Ukrajna egyértelműen, Hegyi-Karabah pedig csupán geostratégiai szempontból tartozik az EU

¹¹⁶ HUNTINGTON, SAMUEL P. (1998): *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. New York: Touchstone, 300. oldal

¹¹⁷ Ibid. 410-413. oldalak

vonzáskörébe, addig Mindanao, 12 ezer kilométeres távolságával sem az Unió politikai, sem gazdasági befolyásövezetébe nem tartozik bele. Mégis, tekintve a fentebb tárgyalt három pont szerinti eredményességét, az EU ezen a területen volt lehatékonyabb, legtisztábban diplomáciai és „soft power” eszközökkel élő normatív békepartner. Ezen hipotézis tehát, a földrajzi közelséghez tartozó előnyök ellenére *hamisnak* bizonyult.

(3) *Az Unió képes a Nyugat értékeinek, érdekeinek közvetítésén, kiterjesztésén keresztül „civilizáló hatalommá” válni.* Az, hogy az EU képes értékvédelemre és terjesztésre, az az esettanulmányok révén kétségbevonhatatlan. A legfontosabb tényező ezen a téren, hogy ugyan Ukrajna civilizációs értelemben hasadó államot képez (a nyugati és ortodox civilizáció között), mint nemzet, mégis hajlandó befogadni a nyugati értékeket, és Nyugatra jellemző intézményi struktúrát – beleértve az uniós tagságot is. Ez nagyban köszönhető az Unió szerepvállalásának. Míg ugyan Hegyi-Karabah ügyében stagnál, addig Ukrajnában a demokratizálódást elősegítő intézményi reformok (mint például az antikorrupciós csomag¹¹⁸, avagy országstratégiai dokumentum és két nemzeti indikatív program), Mindanaóban pedig az emberi jogok és egyenlőség erőteljes képviselője (mely egyébiránt mindhárom konfliktusban hasonló módon megfigyelhető), illetve az üzleti magánszféra térnyerése (mely szintén nyugati vívmánynak tekinthető) révén biztató tendenciákat mutat az értékek kiterjesztése. Az állítás ugyanakkor csupán *részben bizonyítható igaznak*, ugyanis az Unió „civilizáló erejének” hatékony felmérése érdekében számos hasonló, több civilizációt érintő konfliktus részletes tanulmányozására lenne szükség.

Az Európai Unió tehát hatékonyan képviselte a Nyugat értékeit és érdekeit a civilizációs törésvonal-konfliktusokban – még ha nem is mindig egységes módon. Bebizonyította, hogy a belső nézeteltérések ellenére, intézményrendszere és értékei révén képes hiteles, cselekvőképes entitásként fellépni rendkívül komplex és szerteágazó viszályokban, a „Nyugat és a többiek”¹¹⁹, illetve tőle független civilizációk ügyében egyaránt.

¹¹⁸ *A posztsovjét rendszert érintő korrupcióellenes harc töretlen folytatását mutatja az Európai Parlament részéről Alekszej Navalnij orosz ellenzéki politikus és korrupcióellenes aktivista számára nyújtott Szaharov-díj. Ezen kitüntetés a gondolat szabadságát képviseli, mely tisztán nyugati értéknek számít. Ezáltal is kifejezi az Unió értékeinek relevanciáját Oroszországgal szemben. Bővebben: EURÓPAI PARLAMENT, Sajtóközlemény (2021.10.20.): Alekszej Navalnij kapja az Európai Parlament 2021-es Szaharov-díját, Elérhető: <https://www.europarl.europa.eu/news/hu/press-room/20211014IPR14915/alekszej-navalnij-kapja-az-europai-parlament-2021-es-szaharov-dijat>, megtekintés: 2021. 11. 01.*

¹¹⁹ FERGUSON, N. (2012): *Civilization: The West and the rest*. Penguin.

6. BIBLIOGRÁFIA¹²⁰

6.1. Szakirodalom

ALSON, Philip, BUSTELO, Mara R. And HEENAN, James (eds) (1999): The EU and Human Rights, Oxford: Oxford University Press

ATANESYAN, Arthur (2020): Media Framing on Armed Conflicts: Limits of Peace Journalism on the Nagorno-Karabakh Conflict. *Journal of Intervention and Statebuilding*, 14(4), 534-550.

BENRAÏS, Linda., & SIMON, Julie (2015): Multi-stakeholder Coherence at the Core of EU Comprehensiveness. *WOSCAP Project, Scoping Study on Multi-Stakeholder Coherence. Paris: ESSEC IRENÉ-Institute for Research and Education on Negotiation.*

BLOCKMANS, Steven (2012): EU global peace diplomacy. CEPS Commentary, 2012. október 15.

BLOCKMANS, Steven (2014): Peacemaking: can the EU meet expectations?

CENUSA, Denis, EMERSON, Michael, KOVZIRIDZE, Tamara, & MOVCHAN, Veronika (2014): Russia's Punitive Trade Policy Measures Towards Ukraine, Moldova and Georgia. CEPS Working Documents, (400).

CHABAN, Natalia, ELGSTRÖM, Ole, & KNODT, Michelle (2019): Perceptions of EU mediation and mediation effectiveness: Comparing perspectives from Ukraine and the EU. *Cooperation and Conflict*, 54(4), 506-523.

COHEN, Robin (2010): Global Diasporas: An Introduction. Routledge.

DE WAAL, Thomas (2010): Remaking the Nagorno-Karabakh peace process. *Survival*, 52(4), 159-176.

¹²⁰ Az egész fejezet, alfejezeteivel együtt megegyezik a szerző 2021-ben, egyetemi Intézményi Tudományos Diákköri Konferencián előadott „Az Európai Unió diplomáciája napjaink civilizációs törésvonal-konfliktusaiban” című dolgozatának ugyanezen fejezetével.

DERMENDZHIEV, Dimitar (2014): The Emergence of a Network of „European Embassies”: Increasing Cooperation between EU Delegations and Member State Diplomatic Missions. EU Diplomacy Paper No. 10, December 2014. EU Diplomacy Paper, 2014(10).

DRUEY, Cécile, HESS, Anna, KAPLAN, Julia, CHEREVATENKO Valentina (2020): The Minsk Process: Societal Perceptions and Narratives. OSCE Insights, 8, 1-15.

ELGSTRÖM, Ole and SMITH, Michael (eds) (2006): The European Union's Roles in International Politics: Concepts and Analysis, Abingdon: Routledge.

FERGUSON, N. (2012): Civilization: The West and the rest. Penguin.

6.2. Folyóiratok, tanulmányok

GRIGORIAN, Arman (2003): The EU and the Karabakh conflict. Baev, Pavel et al., The South Caucasus: a challenge for the EU. Chaillot Paper, (65).

HASANOV, Ahmad (2014): Participation and role of EU in resolving Nagorno-Karabakh Conflict.

HELLY, Damien, GALEAZZI, Greta, PARSHOTAM Asmita, GREGERSEN Cecilia, KOKOLO Willy and SHERRIFF Andrew (2015): Stepping up? Best practice in joint programming and prospects for EU joint cooperation strategies. (Discussion Paper 183).

HERBOLZHEIMER, Kristian (2015): The peace process in Mindanao, the Philippines: evolution and lessons learned. The International Relations and Security Network, 17.

HOLICZA, Péter (2016): Civilizációs Törésvonalak Európában: Magyarország és Szomszédai a Hofstede-Dimenziók Tükrében. Hadmérnök, 11(4), 210-215. PÉTER, T. (2014). A jelenlegi ukrán válságról. Nemzet és Biztonság–Biztonságpolitikai Szemle, 7(1), 113-129.

HOUVENAEGHEL, Geoffrey (2015): The European Contribution to the Mindanao Peace Process. European Institute for Asian Studies Briefing Paper, 1, 8.

HUNTINGTON, Samuel P (1998): The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order. New York: Touchstone

JANSSEN, David (2012): The Impact of the European Union on the Nagorno-Karabakh Conflict. Turkish Policy Quarterly, 11(1), 155-163.

KRÁLIKOVÁ, Marta (2021): Importing EU norms: the case of anti-corruption reform in Ukraine. *Journal of European Integration*, 1-16.

KUBICEK, Paul (2017): Dancing with the devil: explaining the European Union's engagement with Ukraine under Viktor Yanukovich. *Journal of Contemporary European Studies*, 25(2), 143-162.

LEJEUNE, Maxime (2005): La chasse, un instrument de diplomatie parallèle?. *Diplomatie*, (17), 82-85.

LENGYELNÉ MOLNÁR, T., & TÓVÁRI, J. (2002): *Kutatásmódszertan*. Líceum Kiadó, Eger.

MACDONALD, ALISTAIR (2014): Interview by Jeffrey Houvenaeghel. Brussels, March 10, 2014

MANFREDINI, EDOARDO (2014): Interview by Jeffrey Houvenaeghel. Brussels, April 8, 2014.

MUSTAFAYEV, Elmar (2021): EU Values and Interests in the Resolution of Nagorno-Karabakh Conflict. *Insight Turkey*, 23(2), 65-81.

NITOIU, Cristian (2016): Avoiding a new Cold War: The future of EU-Russia relations in the context of the Ukraine crisis. *LSE European Politics and Policy (EUROPP) Blog*.

NURIYEV, Elhan (2000): The Post-soviet Caucasus Within New Geopolitical Framework: Towards Conflict Or Peace?. *Arbeitsstelle Friedensforschung*.

NURIYEV, Elhan (2007): EU Policy in the South Caucasus: A view from Azerbaijan. *CEPS Working Documents*, (272).

ODAIRA, Takeshi (2009): The effectiveness of third-party mediation in internal armed conflicts: Cases of Mindanao and Aceh. 32.

ORENSTEIN, Mitchell A., & KELEMEN, R. Daniel (2017): Trojan horses in EU foreign policy. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 55(1), 87-102.

PAUL, Amanda (2015): The EU in the South Caucasus and the impact of the Russia-Ukraine war. *The international spectator*, 50(3), 30-42.

POGHOSYAN, Anna (2010): EU's current and possible role in the Nagorno-Karabakh conflict resolution process. *Caucasus Edition: Journal of Conflict Transformation*, (2), 2-4.

POPESCU, Nicu (2010): EU foreign policy and post-Soviet conflicts: stealth intervention. Routledge. 104.

RÁCZ, András (2020): War in Nagorno-Karabakh: A two-track strategy for the EU.

SCHIAVO-CAMPO, S., & JUDD, M. P. (2005): The Mindanao conflict in the Philippines: Roots, costs, and potential peace dividend (Vol. 24). *Conflict Prevention & Reconstruction, Environmentally and Socially Sustainable Development Network*, World Bank.

SIDDI, Marco (2012): Engaging external actors: The EU in the geopolitics of the Nagorno-Karabakh conflict.

SMITH, Michael E. (2011): A liberal grand strategy in a realist world? Power, purpose and the EU's changing global role. *Journal of European public policy* 18.2

SOLANA, Javier (2004): A Secure Europe in a Better World. *European Security Strategy. Civilian perspective or security strategy? European development policy confronting new challenges in foreign and security policy.*

SOLOMONENKO, Iryna (2009): External democracy promotion in Ukraine: the role of the European Union. *Democratization*, 16(4), 709-731.

SZABÓ, Mihály. Befagyott konfliktusok: esettanulmány Hegyi-Karabah példáján keresztül. *TÉR–GAZDASÁG–EMBER*, 97-98.

TEMPLE, Jonathan (2010): Aid and conditionality. In *Handbook of development economics* (Vol. 5, pp. 4415-4523). Elsevier.

WOLCZUK, Kataryna (2016): Managing the flows of gas and rules: Ukraine between the EU and Russia. *Eurasian Geography and Economics*, 57(1), 113-137.

WOLFF, Stefan (2007): The European Union and the Conflict over Nagorno-Karabakh Territory. Report prepared for the Committee on Member States' Obligations, Parliamentary Assembly of the Council of Europe, Berlin.

WOLFF, Stefan, & DURSUN-ÖZKANCA, Oya (2012): Regional and international conflict regulation: Diplomatic, economic and military interventions. *Civil Wars*, 14(3), 297-323.

WOUTERS, Jan, DE BAERE, Geert, VAN VOOREN, Bart, RAUBE, Kolja, ODERMATT, Jed, RAMOPOULOS, Thomas, & TANGHE, Yole (2013): The organisation and functioning of the European external action service: Achievements, challenges and opportunities

6.3. Hírportálok, intézmények

ACAPS (2021.07.30): *Philippines Mindanao Conflict, Latest Developments*, <https://www.acaps.org/country/philippines/crisis/mindanao-conflict>

AMNESTY INTERNATIONAL (2018): *We stand with Oleg Sentsov*, <https://www.amnesty.org/en/latest/campaigns/2018/07/oleg-sentsov/>

ANEWS.AZ (2015.05.25.): *Azerbaijan Objects to Riga Summit Joint Declaration*, <https://anews.az/en/azerbaijan-objects-to-riga-summit-joint-declaration/>

AUSTRALIAN STRATEGIC POLICY INSTITUTE (2014.05.06.): *Partnering with the Philippines*, <http://www.aspistrategist.org.au/partnering-with-the-philippines/>.

BERGIN, ANTHONY. (2014): *Partnering with the Philippines*. <Http://www.aspistrategist.org.au/partnering-with-the-philippines/>.

CONCILIATION RESOURCES (2013.10.): *Muslim women in peace processes: reflections for dialogue in Mindanao*, <http://www.c-r.org/resources/muslim-women-peace-processes-reflections-dialogue-mindanao>

COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION (2012.06.15.): *Guidelines on the EU's Foreign and Security Policy in East Asia*, http://eeas.europa.eu/asia/docs/guidelines_eu_foreign_sec_pol_east_asia_en.pdf.

EURACTIV (2014.06.03.): *Diplomats polemicise over Ukraine's EU membership perspective*, <http://www.euractiv.com/sections/europes-east>.

EURACTIV (2014.06.26.): *Russia counts on EU „friends” to avert further sanctions*, <http://www.euractiv.com/sections/global-europe>.

EURACTIV (2014.06.27.): *East Ukraine crisis eclipses celebration of EU pacts*, <http://www.euractiv.com/sections/global-europe>

EURONEWS (2021.08.23.): *Angela Merkel urges high-level meeting on eastern Ukraine in 'farewell visit' to Kyiv*, <https://www.euronews.com/2021/08/22/angela-merkel-urges-high-level-meeting-on-eastern-ukraine-in-farewell-visit-to-kyiv>

EURONEWS (2021.10.12.): *Az Európai Unió aláírta Ukrajnával a Nyitott Égbolt szerződést*, <https://hu.euronews.com/2021/10/12/az-europai-unio-alairta-ukrajnaval-a-nyitott-egbolt-szerzodest>

EURONEWS with AFP (2021.04.13.): *Russia says buildup at Ukraine border is a response to NATO „threats”*, <https://www.euronews.com/2021/04/12/g7-calls-on-russia-to-cease-provocations-on-ukraine-border>

EURONEWS, Brüsszeli Szerkesztőség (2021.10.12.): *Az EU további segítséget nyújtana Ukrajna gázellátásában*, <https://hu.euronews.com/2021/10/12/az-eu-tovabbi-segitseget-nyujtana-ukrajna-gazellatasaban>

EURÓPAI PARLAMENT, Sajtóközlemény (2021.10.20.): *Alekszej Navalnij kapja az Európai Parlament 2021-es Szaharov-díját*, <https://www.europarl.europa.eu/news/hu/press-room/20211014IPR14915/alekszej-navalnij-kapja-az-europai-parlament-2021-es-szaharov-dijat>

EUROPEAN COUNCIL ON FOREIGN RELATIONS (2015.04.09): *Europe's alternatives to Russian gas*, https://ecfr.eu/article/commentary_europes_alternatives_to_russian_gas311666/

EUROPEAN COUNCIL ON FOREIGN RELATIONS (2020.10.13.): *How the EU became marginalised in Nagorno-Karabakh*, https://ecfr.eu/article/commentary_how_europe_became_marginalised_in_nagorno_karabakh/

EUROPEAN COUNCIL ON FOREIGN RELATIONS (2021.10.26.): *Energy union*, https://ec.europa.eu/energy/topics/energy-strategy/energy-union_en

EUROPEAN EXTERNAL ACTION SERVICE (2020.07.03.): *Philippines and the EU*, https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/1694/philippines-and-eu_de

EUROPEAN EXTERNAL ACTION SERVICE (2021.02.08): *European Neighbourhood Policy (ENP)*, https://eeas.europa.eu/diplomatic-network/european-neighbourhood-policy-enp/330/european-neighbourhood-policy-enp_en

INTERNAL DISPLACEMENT MONITORING CENTRE (2014.04.): *Can Mindanao's new peace agreement help end displacement?*, <http://www.internal-displacement.org/blog/2014/can-mindanaos-new-peaceagreement-help-end-displacement>

KISALFÖLD (2021.10.12.): *Aláírták a légiforgalmi megállapodást az EU-Ukrajna csúcson Kijevben*, <https://www.kisalfold.hu/orszag-vilag/alairtak-a-legiforgalmi-megallapodast-az-eu-ukrajna-csucsoson-kijevben-11468108/>

KOMMERSANT (2021.09.10.): *Северный поток-2»полностью достроен*, <https://www.kommersant.ru/doc/4978362>

PROJECT SYNDICATE (2013.10.17.): *Europe's Smart Asian Pivot*, <https://www.project-syndicate.org/commentary/the-eu-s-startegic-advantages-in-asia-by-javier-solana>

THE EUROPEAN COUNCIL (2019.07.10.): *Remarks by President Donald Tusk after His Meeting with Prime Minister of Armenia Nikol Pashinyan*, www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2019/07/10/remarks-by-president-donald-tusk-after-his-meeting-with-prime-ministerof-armenia-nikol-pashinyan/

UKRINFORM (2019.01.29): *У 2024 році Україна подасть заявку на вступ до ЄС*, <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/2629440-u-2024-roci-ukraina-podast-zaavku-na-vstup-do-es.html>

VOCAL EUROPE (2017.12.20): *Outcomes of the Eastern Partnership Brussels Summit for Azerbaijan*, <https://www.vocaleurope.eu/outcomes-of-the-eastern-partnership-brussels-summit-for-azerbaijan/>

6.4. Hivatalos dokumentumok

AZ EURÓPAI PARLAMENT ÉS A TANÁCS 2006. Október 24-i 1638/2006/EK rendelete az Európai Szomszédsági és Partnerségi Támogatási Eszköz létrehozására vonatkozó általános rendelkezések meghatározásáról (HL L 310., 2006.11.9., 1. O.), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/LSU/?Uri=celex:32006R1638>

AZ EURÓPAI PARLAMENT ÉS A TANÁCS 2014. Március 11-i 232/2014/EU rendelete az Európai Szomszédági Támogatási Eszköz létrehozásáról (HL L 77., 2014.3.15., 27. O.), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/LSU/?Uri=celex:32014R0232>

AZ EURÓPAI UNIÓRÓL SZÓLÓ SZERZŐDÉS 14. CIKKE, Hivatalos Lap C 202/32, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?Uri=CELEX:12016M028&from=EN>

AZ EURÓPAI UNIÓRÓL SZÓLÓ SZERZŐDÉS 16. CIKKE, Hivatalos Lap C 202/34, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?Uri=CELEX:12016M032&from=EN>

DELEGATION OF THE EUROPEAN UNION TO THE PHILIPPINES (2013): The EU is a Partner for Peace and Development in Southern Mindanao. European External Action Service. Pg.4, <https://documents1.worldbank.org/curated/en/701961468776746799/pdf/31822.pdf>

DELEGATION OF THE EUROPEAN UNION TO THE PHILIPPINES (2013): *The EU is a Partner for Peace and Development in Southern Mindanao. European External Action Service.* Pg.6. Dividend, 1-2. Oldalak, Elérhető: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/701961468776746799/pdf/31822.pdf>

EURÓPAI UNIÓRÓL SZÓLÓ SZERZŐDÉS I. CÍM 3. Cikk, Hivatalos Lap C 326, 26/10/2012 o. 0001 – 0390, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?Uri=CELEX:12012E/TXT>

EUROPEAN COMMISSION (2002): The EC-Philippines Country Strategy Paper 2002-2006 Pg.14, https://eeas.europa.eu/archives/docs/philippines/csp/02_06_en.pdf

EUROPEAN COMMISSION (2007): The EC-Philippines Strategy Paper 2007-2013 Pg.31, https://eeas.europa.eu/archives/docs/philippines/csp/07_13_en.pdf

EUROPEAN COMMISSION (2012): *Annual Report on the Instrument for Stability.* Report from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. COM (2013) 563 final Pg.3, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?Uri=CELEX:52013DC0563>

EUROPEAN COMMISSION (2019): Action Document For Mindanao Peace And Development Programme (MINPAD), Part 1, https://ec.europa.eu/international-partnerships/system/files/aap-financing-philippines-addendum-annex-c-2019-7218_en.pdf

EUROPEAN COMMISSION (2021.06.02): *European Union, Trade in goods with Philippines*, https://webgate.ec.europa.eu/isdb_results/factsheets/country/details_philippines_en.pdf

EUROPEAN COURT OF AUDITORS (2016): *Az Ukrajnának nyújtott uniós támogatás*, https://www.eca.europa.eu/Lists/ecadocuments/SR16_32/SR_UKRAINE_HU.pdf

EUROPEAN EXTERNAL ACTION SERVICE (2014-2020): *Multi-annual Indicative Programme for The Philippines*, https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/7709/node/7709_de

EUROPEAN EXTERNAL ACTION SERVICE (2018): Remarks by High Representative/Vice-President Federica Mogherini at the joint press point with Mr Volodymyr Groysman, Prime Minister of Ukraine, https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/41162/remarks-high-representativevice-president-federica-mogherini-joint-press-point-mr-volodymyr_en

MINDANAO PEACE AND DEVELOPMENT PROGRAMME (MINPAD) (2019): ACA/2019/039-903 and ACA/2019/042-190 Financed under the Development Cooperation Instrument, https://ec.europa.eu/international-partnerships/system/files/aap-financing-philippines-addendum-annex-c-2019-7218_en.pdf

NIZZAI SZERZŐDÉS, 2001, 12001C/TXT, Treaty of Nice amending the Treaty on European Union, the Treaties establishing the European Communities and certain related acts, signed at Nice, 26 February 2001 – Contents, Official Journal C 080 , 10/03/2001 P. 0001 – 0087, <https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/hu/in-the-past/the-parliament-and-the-treaties/treaty-of-nice>

ORGANISATION FOR ECONOMIC CO-OPERATION AND DEVELOPMENT (OECD) (2011.06.): Evaluation of the European Commission's Cooperation with the Philippines. Volume 1, European Commission, Volume 1, European Commission, 26 – 27 oldalak, <https://www.oecd.org/derec/ec/Evaluation-of-the-European-Commission-Cooperation-with-the-Philippines-Annexes.pdf>

THE CORPORATE ENGAGEMENT PROJECT (CEP) (2003): The Role of Business in Conflict Resolution and Peace Building. Cambridge, MA: CDA Collaborative Learning Projects (Issue Paper), <https://www.cdacollaborative.org/wp-content/uploads/2016/01/The-Role-of-Business-in-Conflict-Resolution-and-Peace-Building.pdf>

UNITED NATIONS PEACEMAKER (2014. 09. 05.): Protocol on the results of consultations of the Trilateral Contact Group (Minsk Agreement), <https://peacemaker.un.org/UA-ceasefire-2014>

WORLD BANK (2005): The Mindanao Conflict in the Philippines: Roots, Costs, and Potential Peace

WORLD BANK Annual Report (2013): Annual Report: *Mindanao Trust Fund*. Taguig City

WOSCAP (2016.06.23.): Roundtable on Civil Society, Private Sector, Economic Diplomacy – *Questioning the Coherence of the EU External Action in Conflict Prevention and Peacebuilding*, Brussels

6.5. Statisztikák

AGENCY FOR THE COOPERATION OF ENERGY REGULATORS (2021.09.06.): *Share of gas supply from Russia in Europe in 2020, by selected country* [Graph]. In Statista. Retrieved September 18, 2021, <https://www.statista.com/statistics/1201743/russian-gas-dependence-in-europe-by-country/>

6.6. Illusztrációk

WALLACE, William (1990): *The Transformation Of Western Europe*. London: Pinter, 1990.
Map by Ib Ohlsson for Pophon Affairs